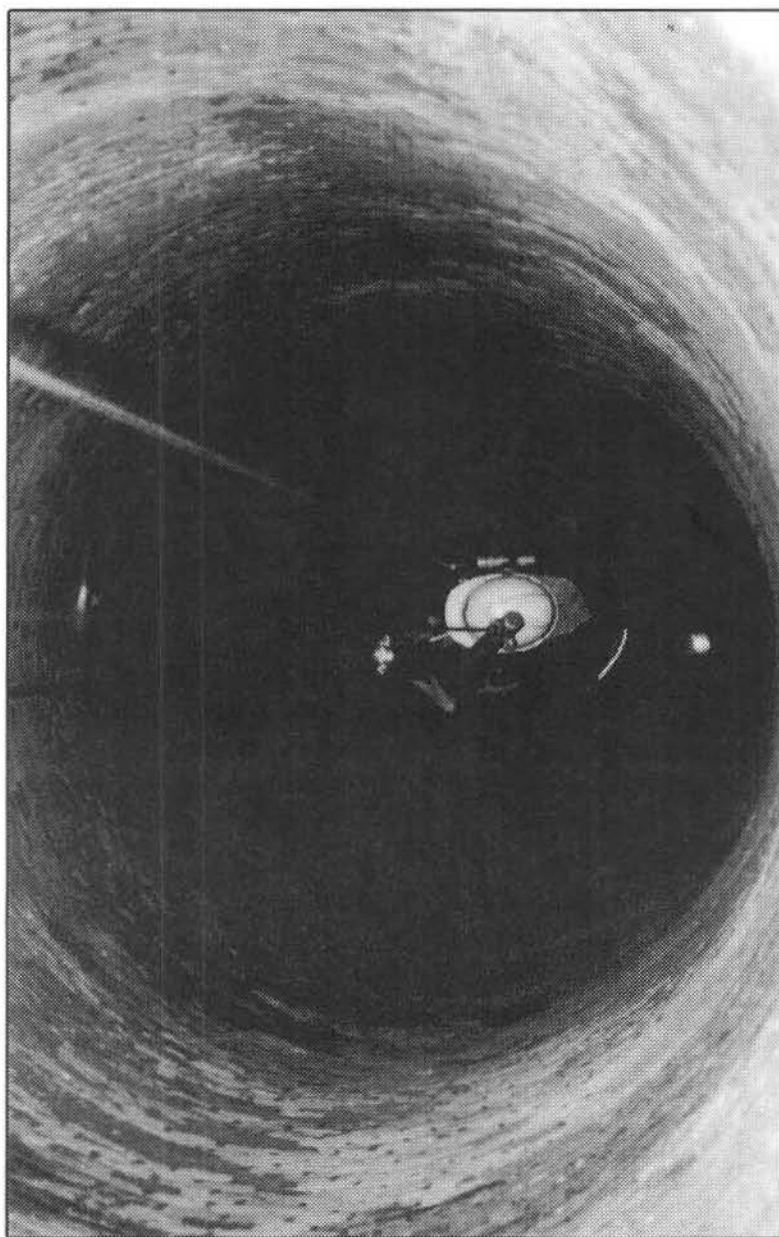

Colofon

De Nieuwsbrief is een uitgave van de Vleermuiswerkgroep Nederland en verschijnt 3x per jaar.

ISSN 0928-3587

hoofredactie: Anton van Meurs,
Bart Noort en Rudy van der Kuil

Redactieadres:

Rudy v.d. Kuil

J. van Offwegenlaan 74

2282 HS Rijswijk

vlennieuwsbrief@vzz.nl

De redactie houdt zich niet verantwoordelijk voor de inhoud van de artikelen. Wel houdt de redactie zich het recht voor artikelen in te korten, te redigeren, en voor personen of groepen kwetsende artikelen niet te plaatsen.

Druk: Paverds Print Shop, Velp.

U kunt abonnee worden door
fl 15,- over te maken op:

giro 6236600

Vleermuiswerkgroep Nederland
Leeuwarden

Subscribing to the Newsletter from
abroad: see rearpape for futher
details.

Adreswijzigingen NIET via de
VZZ, maar uitsluitend richten aan:

J. Slager

George Emmersonstrjitte 59

9088 BG Wirdum

E-mail: slager@wxs.nl

Inhoud

2	Inhoud
3	Redactioneel
3	Inventariseerders gezocht
4	Vleermuizen in de Limburgse kalksteengroeven
	•Eva de Hullu
6	Baardvleermuizen in het westen van de Betuwe
	•René Janssen
6	Waarnemingen bij een kolonieplaats van meervleermuizen
	•Ton Bode, Rudy van der Kuil en Daniël Tuitert
7	Landelijke telling meervleermuizen 2001
	•Rudy van der Kuil
8	Vleermuizen; Bacardi ziet ze vliegen
	•Dennis Wansink
8	Nieuwe vleermuiskelder in Drenthe
	•Rob van Es
9	Vleermuistelling in de Aardhuisput
	•Ruud Kaal
11	Actie voor wereldwijde kleine (?) fladdertjes...
	•Herman Limpens
12	Nomenclatuur? Foutje...bedankt!!
	•Anne Jifke Haarsma
13	Watervleermuis in insectenval
	•Ruud Kaal
14	Zwartboek vleermuizen
	•Anne Jifke Haarsma (secretaris VLEN)
14	Franjestaarten in Warnsveld
	•R. Janssen, G. Achterkamp, A.J. Haarsma, B. Kranstauber
15	Laatvlieger met slechts één vleugel
	•Jan Mager
16	Vleren op het net
	•René Janssen
17	Activiteiten Utrecht
	•Eric Jansen
17	Activiteiten VLEGEL
	•Gerhard Glas, Nanne Nauta
18	Witte was
	•Vera van der Veer
19	Zoogmail
	•De redactie
19	Buitenlandse tijdschriften
	•Aldo Voute
19	Boekbespreking "Zilververl"er
	•Erik Korsten
20	Vleermuis eet vogels
	•diverse personen
21	Agenda Vleermuisconferenties
	•Peter Lina
22	Antwoorden Puzzel nieuwsbrief N°1
	•Erik Korsten
22	Te verwachten in het volgende nummer
	•De redactie
23	Adressen

Redactieteiten

De redactie

De laatste tijd zien wij steeds vaker de term Urban Explorers voorbij komen, hiermee worden mensen bedoeld die op zoek zijn naar de kick door allerhand plekken te bezoeken waar een levende ziel nog niet aan zou denken om heen te gaan. Leegstaande fabrieken, bunkers, waterafvoerstelsels, mijnen, tunnels etc worden door deze mensen bezocht, veelal zijn het gebouwen die al lang geleden door mensen zijn verlaten en die aan de tijd zijn overgelaten. Het is eigenlijk zoals de naam al zegt het verkennen van door mensen gemaakte objecten die veelal nu zijn verlaten omdat ze door de tijd zijn ingehaald.

Deze mensen doen dit alles vanwege de kick, het komen op plekken waar in de regel het bordje 'verboden toegang' staat en waar de gevaren op de loer liggen. Vloeren die rot zijn en waar je door heen kunt zakken, trappen die het woord trap eigenlijk niet meer waard zijn maar die wel toegang kunnen geven tot nieuw onontgonnen gebied.

In eerste instantie lees je dit met de gedachte, toch wel een beetje maf om zulke zaken te doen en dat alles voor de kick. Totdat ik mijzelf realiseerde dat onze winterbezoeken, maar ook bijvoorbeeld kerkzolderbezoeken eigenlijk hetzelfde is als wat deze mensen doen. Hoewel gezegd moet worden dat wij het in de eerste plaats niet voor de kick maar de vleermuizen doen, en als we die zien krijgen we alsnog die kick.

Vleermuisonderzoekers waren hun tijd eigenlijk al ver vooruit, al voordat het woord Urban Explorers was bedacht bezochten wij dit soort gebouwen op het voorkomen van vleermuizen danwel een plek waar een mogelijke kerkuil zijn braakballen had achtergelaten. Eigenlijk zijn wij vleermuisonderzoekers de eerste Urban Explores van deze aardkloot.

Voor degene die wil bekijken wat die andere Urban Explorers zoal doen kan ik verwijzen naar het internet, www.infiltration.org, hier zijn tachtig sites op aangesloten.

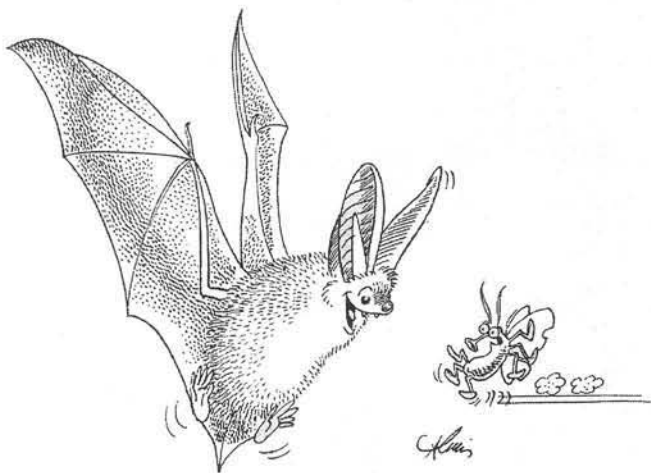
Inventariseerders gezocht

Dennis Wansink

In 1999 zijn de Stichting Vleermuisbureau en de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (VZZ) gefuseerd. Daarvoor werkten beide organisaties al veel samen als opdrachtgevers informatie over zowel vleermuizen als over niet-vliegende zoogdieren wilden hebben. De bedoeling van de fusie was om beter en efficiënter aan de vragen van opdrachtgevers te kunnen voldoen en om zoogdieren een volwaardiger plaats in het veldbiologisch onderzoek te geven. En dat is gelukt! De VZZ wordt nu bijna wekelijks gevraagd of gegevens over zoogdieren uit een bepaald gebied beschikbaar zijn en zo niet, of ze daar dan een inventarisatie wil uitvoeren. In de meeste gevallen gaat het om vleermuisinventarisaties en/of muizeninventarisaties.

Het geschikte seizoen om vleermuizen en muizen te inventariseren is echter beperkt tot de zomermaanden en het najaar, waardoor al het veldwerk zich in deze periode concentreert. Voor het uitvoeren van het veldwerk wordt een beroep gedaan op mensen die zich voor de banenpool van de VZZ hebben aangemeld. De banenpool is een databank met mensen die graag werkzaamheden voor de VZZ willen uitvoeren - betaald of onbetaald. Dat werk kan van alles zijn: administratief, voorlichting, stands op groenmarkten bemensen en dus ook het uitvoeren van inventarisaties. Door het grote aantal opdrachten en het feit dat het veldseizoen relatief kort is, overkomt het ons nu af en toe dat we een opdracht niet kunnen uitvoeren, omdat er in de banenpool geen veldwerkers meer beschikbaar zijn. Om dit volgend jaar te voorkomen verzoek ik jullie om, als je in aanmerking wilt komen voor het inventariseren van vleermuizen of muizen, een briefje naar de VZZ te sturen met je curriculum vitae en een overzicht van de ervaring die je hebt met het inventariseren van zoogdieren. Als je ook nog referenties kunt opgeven, is dat helemaal mooi.

Het adres waar je brief naar toe moet: VZZ, t.a.v. banenpool, Oude Kraan 8, 6811 LJ Arnhem.

Vleermuizen in de Limburgse kalksteengroeven

De overwintering van de franjestaart in de Barakkenberggroeve

Eva de Hullu

Inleiding

Dit stuk is een bewerking van een onderzoek dat ik heb uitgevoerd in het kader van mijn VWO-eindexamen in het jaar 2000. Mijn biologieleeraar bleek zeer enthousiast, en bleek niet de enige. In april 2000 kreeg ik te horen dat ik te horen dat ik met dit onderzoek tot de tien genomineerden van de Van Melsenprijs behoorde, een prijs die jaarlijks door de universiteit van Nijmegen aan eindexamenkandidaten wordt uitgereikt om het eigen experimenteel onderzoek in de vakken natuurkunde, biologie en wis-kunde te stimuleren. Helaas viel mijn onderzoek, het enige met een ecologisch onderwerp, niet in de prijzen, maar gelukkig kan er nog wel wat meer mee gebeuren.

Om een beeld te krijgen van het bestand aan overwinterende vleermuizen in Nederland worden elke winter weer in een groot aantal groeven en bunkers vleermuizen geteld. Daardoor is er de afgelopen jaren veel informatie verzameld over de aantallen en de verhoudingen van vleermuizen in de groeve. Ik had van tevoren al het idee om met deze gegevens wat te doen voor mijn biologieonderzoek, en dus dook ik in die schat aan gegevens op zoek naar een deelonderwerp wat ik zou kunnen uitwerken.

Ik ontdekte in de tabellen dat in een bepaalde groeve, de Barakkenberggroeve, het aantal franjestaarten sterk was toegenomen in de laatste jaren. Van 1960 tot 1993 was de overwinterende populatie franjestaarten nooit meer dan vier geweest. In de laatste drie jaar was de populatie echter toegenomen tot 20 individuen...

Onderzoeksvragen

Om mijn onderzoek vorm te geven heb ik een aantal onderzoeksvragen opgesteld:

Waar bevinden zich de franjestaarten in de groeve?
Is de overwinteringsplaats van de franjestaarten binnen de groeve in de loop van tien jaar veranderd?
Hoe staat het met de verhouding van de franjestaarten t.o.v. andere soorten in de groeven?

Onderzoeksmethode

Om de verdeling van franjestaarten over de Barak-kengroeve duidelijk in kaart te brengen, heb ik de kaartgegevens over franjestaarten van de afgelopen tien jaar verzameld in 1 kaart. De Barakkengroeve heeft drie stelsels, die afzonderlijk op de kaarten staan. Het middenstelsel is de belangrijkste overwinteringsplaats en wat betreft onderlinge verhoudingen representatief voor de hele groeve.

Deze uitwerking leverde een duidelijk beeld op van de verspreiding en de verandering van de verspreiding van de franjestaart binnen de groeve over de afgelopen tien jaar, waardoor ik een antwoord kon geven op de eerste twee onderzoeksvragen.

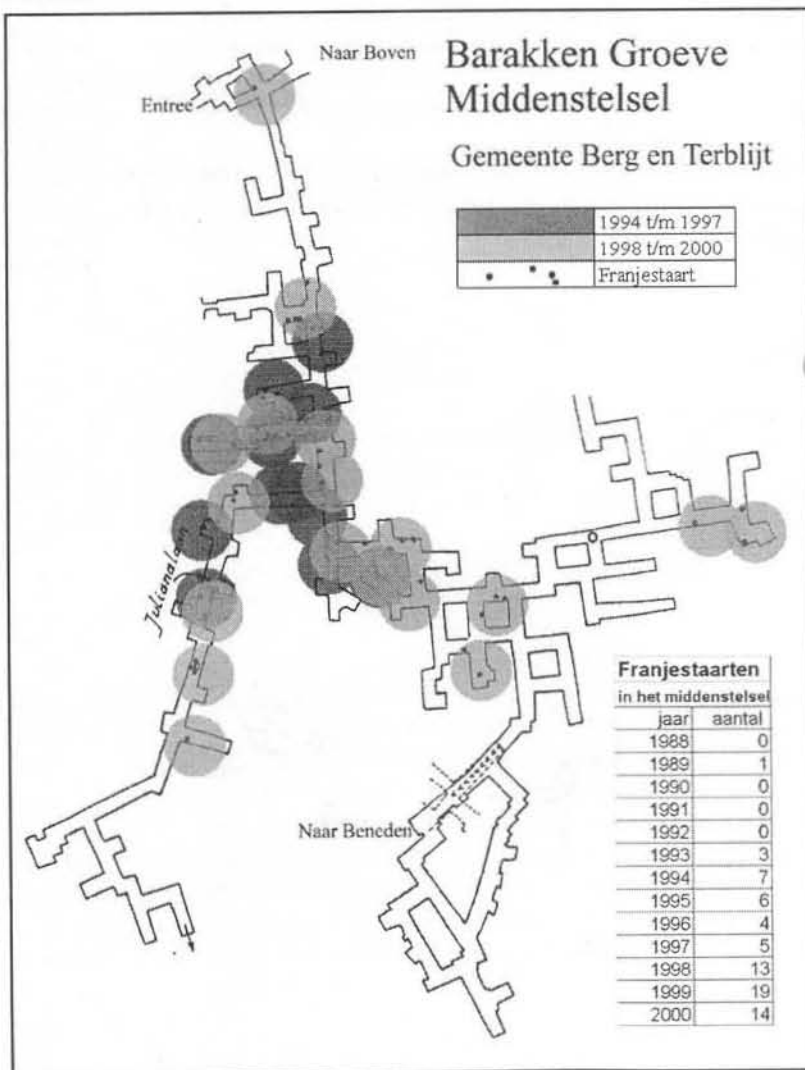
Om inzicht te krijgen in de toename van de franjestaartenpopulatie in verhouding tot de andere soorten die in de groeve overwinteren, heb ik gebruik gemaakt van tabellen met de aantallen vleermuizen die in de groeve voorkwamen. Door die gegevens te verwerken in een aantal grafieken kreeg ik een beeld van de onderlinge verhoudingen en kon ik daar een aantal conclusies aan verbinden voor elk stelsel afzonderlijk en de groeve in het algemeen.

Resultaten en Conclusies

In alle stelsels is een vrij duidelijke verandering in de verspreiding van de franjestaarten zichtbaar. Omdat het middenstelsel de meeste vleermuizen telt, zal ik dat stelsel als voorbeeld nemen. In de beginjaren, toen er in deze groeve nog weinig franjestaarten waren (1994-1997) zaten ze vooral in het middengedeelte, in de hoofdgangen van het middenstelsel. In de jaren daarna (1998-2000) zie je dat de franjestaarten zich meer in de zijgangen, en verderop in de groeve gaan vestigen.

Dit was voor mij een prettige uitkomst, omdat het een duidelijk resultaat was in dit deel van mijn onderzoek. Het is echter niet eenvoudig om voor dit verschijnsel een verklaring te vinden, onder andere doordat over het gedrag van vleermuizen nog vrij weinig bekend is.

Het zou kunnen dat de franjestaart terrein heeft gewonnen op de watervleermuis, die in de laatste tien jaar in aantal geslonken is, maar omdat in de groeve niet zozeer sprake is van concurrentie omdat er niet gejaagd wordt, lijkt het me niet verstandig om de oorzaak daar te zoeken. Een verklaring voor de toename van het aantal franjestaarten zou kunnen zijn dat de groeve als het

ware 'ontdekt' werd door een aantal franjestaarten en daarna 'gekoloniseerd' werd door de hele familie. Dan zou er sprake zijn van communicatie tussen de vleermuizen van één soort over de plaats waar ze winterslaap gaan houden. Op die manier zou de verandering in de verspreiding ook verklaard kunnen worden door de toename van individuen, maar daarmee ben je er nog niet. Het is namelijk niet zo eenvoudig dat meer individuen meer ruimte nodig hebben in een groeve. Vaak zitten de vleermuizen dicht bij elkaar in een gang met gunstige omstandigheden, en vaak vind je ook verschillende soorten die in één ruimte overwinteren.

Wat betreft de toename van het aantal vleermuizen zijn de resultaten vrij duidelijk. Door verwerking van de gegevens van alle soorten in de gehele groeve in een grafiek, kreeg ik een beeld van de aantallen van de verschillende soorten in de loop van dertig jaar, en daarmee kijk op de onderlinge verhoudingen. De Groeve werd in de jaren '60 nog gedomineerd door Baardvleermuizen, maar al vrij snel overgenomen door de Watervleermuis. Het aantal watervleermuizen blijft snel stijgen tot 180 individuen in 1990, terwijl het aantal Baardvleermuizen blijft schommelen rond de 50 individuen tot 1990. Na 1990 komt er een grote verandering in het aantal Watervleermuizen. Het Watervleermuisbestand neemt in tien jaar tijd af van 180 naar 100 exemplaren in 2000. Het aantal Baardvleermuizen stijgt licht. Maar het opvallendste is dat er een nieuwe soort in beeld komt vanaf 1990: de franjestaart. In de dertig jaren daarvoor heeft de franjestaart in deze groeve geen rol van betekenis gespeeld, maar nu komt er een opvallende groei in de populatie: van 0 individuen in 1990, tot 20 in 2000.

Samenvatting conclusies

In de Barakkengroeve is het aantal franjestaarten de laatste jaren sterk toegenomen (zie grafiek 1).

Die toename ging gepaard met een afname van het aantal watervleermuizen in de groeve.

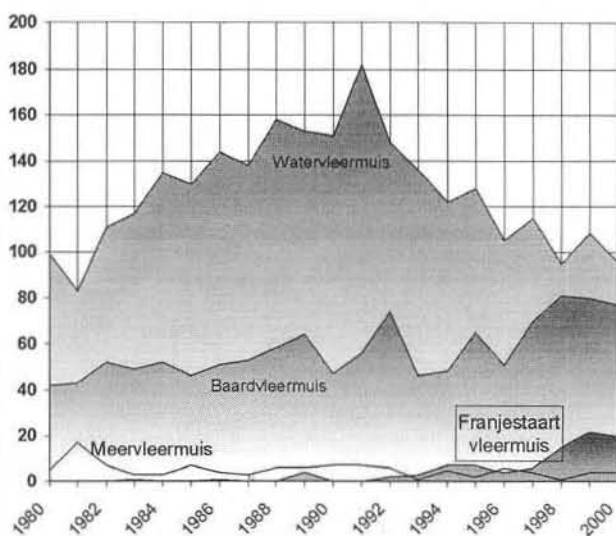
Met de toename van het aantal franjestaarten is ook hun verspreiding in de groeve veranderd. In de beginjaren werden ze vooral in de hoofdgangen gevonden; later kwamen ze daarnaast ook veelvuldig in de zijgangen voor (zie kaart 1).

Discussie

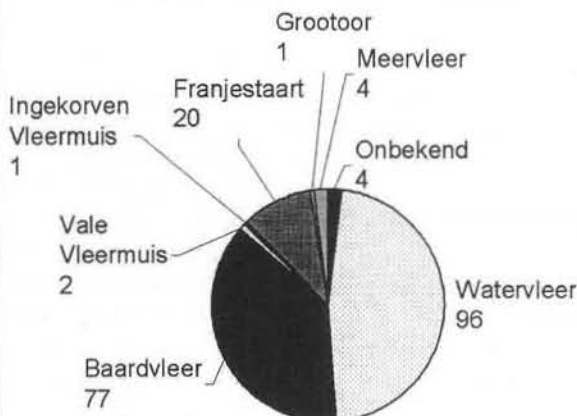
De resultaten van mijn onderzoek zijn niet wereldschokkend, maar ze kunnen wel heel interessant zijn om mee verder te werken. Is er in andere groeven ook sprake van een toename van het aantal franjestaarten? Je zou kunnen zoeken naar een groeve waarin een populatie dezelfde groei door heeft gemaakt als de franjestaart in deze groeve, en dan kijken of de verspreiding op dezelfde manier veranderd is. Misschien geldt deze verspreidingsmethode wel voor alle populaties die een plotselinge groei doormaken.

Ook voor professionele onderzoekers zijn er nog veel onduidelijkheden rond het gedrag van de vleermuis. Ik kan uit mijn onderzoek geen verklaring halen voor het gedrag van de franjestaartvleermuis, maar misschien dat dit onderzoek kan dienen als basis voor een vervolgstudie wat het gedrag van vleermuizen betreft. Heeft de verandering in de verspreiding van de franjestaart te maken met andere soorten, of is het een kwestie van communicatie binnen de eigen soort? Is er sprake van concurrentie tussen de soorten? Hoe bepalen vleermuizen in welke groeven ze gaan overwinteren? Keren vleermuizen jaarlijks terug naar dezelfde groeve? Tal van vragen die staan te springen om een antwoord.

Grafiek 1: Bestandsontwikkeling van drie belangrijkste Vleermuissoorten in de Barakkenberggroeve 1980-2000

Vleermuizen in de Barakkenberggroeve in 2000 in absolute getallen

De gegevens zijn afkomstig van tellingen van 1 bepaalde telgroep, die al een lange tijd telt. Vroeger was de kwaliteit van de waarnemingen minder, door slechter materiaal en minder ervaring. Tegenwoordig is de telgroep echter tamelijk professioneel en kan het geen kwaad om op hun waarnemingen te vertrouwen.

Iets waar ik in mijn onderzoek geen rekening mee heb gehouden is de temperatuur en de luchtvochtigheid. Helaas beschikte ik niet over die gegevens. Wel heb ik hier en daar de temperatuur en luchtvochtigheid in mijn onderzoek meegenomen, maar dit zijn schattingen op grond van de afstand van de ingang en de luchtstroom. Ik denk dat het een goed idee is om in volgende tellingen, als dat mogelijk is, ook op bepaalde ijkpunten de temperatuur en luchtvochtigheid op te nemen. Dan worden de gegevens nauwkeuriger. Want misschien kan de verandering van de verspreiding van de franjestaart eenvoudig worden verklaard door een verandering van de temperatuur in bepaalde gebieden in de groeve.

Vleermuizen kunnen nog wel eens op het menu staan van wilen,

katten en steenmarters. Alleen de laatste komt regelmatig in de groeven voor. Zolang de vleermuis echter hoog hangt, zoals meestal het geval is, heeft hij weinig te vrezen en is de mens zijn grootste vijand. Verstoring kan de oorzaak zijn voor een verandering in het vleermuisbestand. De Barakkenberggroeve is echter al jaren afgesloten voor publiek, en er worden ook geen kerstmarkten, mountainbikewedstrijden, millenniumparty's en rondleidingen in gehouden.

Ik ben benieuwd hoe de -nu nog- stijgende lijn van het aantal franjestaarten zich de komende jaren ontwikkelt. Zou deze verder stijgen? Zal dan ook het aantal watervleermuizen verder afnemen? Dit onderzoek is nog lang niet afgerond, en het lijkt me dan ook een leuk idee om hier de komende jaren verder onderzoek naar te verrichten...

Baardvleermuizen in het westen van de Betuwe

René Janssen

De baardvleermuis is in de zomer een van de lastigere soorten om vast te stellen. Met een detector is het erg lastig en andere methoden, onder andere vondsten, zijn toevalstreffers.

Zo had ik 4 dagen voor hemelvaartsdag ook zo'n toevalstreffer. Er lag volgens mijn moeder een vleermuis in de garage. Ik kijken, en wat bleek, het was een baardvleermuis die op zijn rug lag. Dit is in de zomer, zover ik kan nagaan na het Vleermuis Atlas Project (VAP), minstens de derde zekere waarneming van baardvleermuizen in de Betuwe. Er zijn vorig jaar tijdens het kerkzolderonderzoek minstens 2 zekere waarnemingen bij gekomen, en 2 vage, waarvan één zeer waarschijnlijk ook een baardvleermuis betreft (Janssen, 2001A). Ook is in de buurt van fort Asperen een waarneming gedaan van een baardvleermuis op een kerkzolder, net over de grens in Zuid-Holland (Van der Kuil, in. prep.).

In de zomer zijn er maar zeer weinig waarnemingen, wat zeer opmerkelijk is. Dit, omdat er in twee forten die nog geen 10 kilometer van elkaar afstaan, bijna 150 baardvleermuizen huizen. fort Everdingen en fort Asperen, herbergen 40% van de Gelderse baardvleermuispopulatie, waardoor het het grootste bolwerk van de baardvleermuis in Gelderland is (Glas, 2001). Dit aantal was overigens 3 jaar geleden nog maar de helft, de toename is waarschijnlijk het gevolg van een beter beheer van de forten (Janssen, 2001B).

Merkwaardig blijft het dat rondom deze forten nog steeds geen kolonie gevonden is, terwijl hier al een hoop dwergvleermuiskolonies zijn gecontroleerd. Ook de inventarisatie van de Veldwerkgroep in 1992 heeft geen kolonie opgeleverd.

Iemand zin om volgend jaar te helpen deze groep van 150 beesten te vinden, inclusief een brandt's vleermuis?

Literatuur:

Glas, 2001. Overzicht van wintertellingen in 2000/2001.
Janssen, R., 2001A. Vleermuizen op kerkzolders, een onderzoek naar het voorkomen van vleermuizen op kerkzolders in de Betuwe, de Bommelerwaard en het land van Maas en Waal. Rapport, eigen uitgave, maart, 2001.

Janssen, R., 2001B. Vleermuizen tellen in Fort Everdingen. Mammalaar (1), 2001.

De auteur is bereikbaar op:

Rijksstraatweg 80
4197 RM Buurmalsen
0345-530085
anomalus@zonnet.nl

Waarnemingen bij een kolonieplaats van meervleermuizen

Ton Bode, Rudy van der Kuil en Daniël Tuitert

In het weekend van 22 t/m 24 juni 2001 werd in Noordwest-Overijssel meegewerkt aan de Europese inventarisatie van de meervleermuis. Met een beperkt aantal personen (de eerste nacht vijf, de tweede nacht drie) konden slechts enkele kolonies worden geteld. Op de tweede avond werden bij een kolonieplaats in Kuinre de volgende waarnemingen gedaan.

We waren net de auto uit en hadden de detectoren aangezet. Een regelmatig roepende vleermuis werd gehoord, die het beste bij een frequentie van 20 kHz werd ontvangen. Het was nog volop licht. De roep deed in eerste instantie denken aan laatvlieger of rosse vleermuis, hoewel daar geen uitsluitel over kon worden gegeven. Terwijl de discussie in volle gang was kwam de bewoner van de betrokken woning naar buiten met de voor vleermuiswaarnemers bekende vraag wat we aan het doen waren. Na het doel van onze komst te hebben uitgelegd vertelde hij ons het volgende.

Vanochtend (zaterdag 23 juni) vond hij in een kamer in zijn woning een vleermuis. Hij had deze vleermuis gevangen en onder het autoafdak bij zijn huis gezet. Daar was de vleermuis omhoog gekropen. De volgende dag vond hij de vleermuis terug tegen de gevel van zijn woning aan, dicht bij een raamkozijn. En daar was het exemplaar nog steeds aanwezig. Determinatie wees uit dat het om een jonge meervleermuis ging die, getuige zijn bekbewegingen en de ontvangst op onze detectoren, de roepende vleermuis was die wij van meet af aan hoorden. Het beest gaf een vermagerde indruk. We besloten dat we af zouden wachten wat er die avond verder zou gebeuren.

Even later vond een van ons op de straat bij de woning een doodgereden meervleermuis, vermoedelijk een vrouwtje. De indruk bestond dat het exemplaar nog redelijk vers was, maar daarentegen ook redelijk plat. Verondersteld werd dat het de moeder van het jong kon zijn (geweest) die op het roepen van het jong was gaan zoeken en daarbij door een langsrijdende auto was geraakt. Zekerheid daarover kon uiteraard niet worden verkregen.

Om ongeveer 22.45u vlogen de eerste meervleermuizen uit de kolonie. De totale uitvliegtijd liep door tot ongeveer 23.35u. Deze uitvliegperiode komt overeen met de periode die is vastgesteld tijdens onderzoeken aan meervleermuizen in 1999 en 2003. Binnen de periode van uitvliegen kwamen regelmatig enkele meervleermuizen langsvliegen. Zij waren kennelijk op zoek naar het doorlopend roepende jonge dier. Nadat de meervleermuizen (83 exemplaren geteld) de kolonieplaats hadden verlaten, kwamen enkele tientallen exemplaren terug die rond het roepende jong (en onze hoofden) zwermgedrag vertoonden. Tenminste één meervleermuis, maar mogelijk meer exemplaren, landde(n) af en toe tegen de muur op de plaats waar het jong zat. Met het verhaal van Zomer Bruijn over de rosse vleermuis die haar jong van een

boomstam oppikte in gedachten, vestigden we onze hoop op een zelfde actie van een der ouderdieren die speciale aandacht aan het roepende jong schonken. Maar helaas, na tien minuten waren de zwermende vleermuizen weer verdwenen en zat het jong nog steeds op de muur.

Goede raad was duur. Want wat doe je met een meervleermuisjong dat weliswaar goed in de haren zit, maar kennelijk erg hongerig is en jij niet zelf over asielopvang beschikt. Petra Vlaming (Bergen NH) zou er wel weg mee weten, maar die hadden wij niet bij ons. Nu stond er dichtbij de plek van waarneming een bus van een bouwbedrijf met daarin een opvouwbare ladder geparkeerd. De deur van de bus was (uiteraard) op slot en waar haal je 's avonds tegen twaalf uur zo gauw een ladder van voldoende lengte vandaan, als de 'huisbaas van de vleermuizen' met de televisie aan op de bank ligt te snurken en niet wakker te bellen is? Dus brutaal als we kunnen zijn bij de burens (waar het licht ook nog brandde) aangebeld. En laat deze ex-professionele dakdekker nou nog een ladder van 5 m achter het huis hebben staan. Deze ladder was van voldoende lengte om de jonge vleermuis met enig geduld weer onder de pannen te krijgen in de stille hoop dat hij na terugkomst van de volwassen dieren weer drinken zal kunnen krijgen om aan te sterken. Want, laten we eerlijk zijn, wat gaat er nu boven een portie volvette vleermuismoedermelk?

Een tweede waarneming had betrekking op een in de latere avonduren aanvliegende meervleermuis die kennelijk een aantal pogingen deed om in of bij de dakgoot aan de voorzijde van het huis te landen. Aan de dakgoot was een ijzerdraadje bevestigd dat dienst deed als steunpunt voor de wijkversiering tijdens evenementen. De vleermuis 'landde' telkens tegen dit ijzerdraadje aan, bleef even hangen en vloog vervolgens weer af. Na enkele pogingen tot landen bleek de vleermuis houvast te krijgen en kroop hij via het ijzerdraadje en een stenen muurtje de dakgoot in. Wij konden hem roepend en lopend in de dakgoot horen. De ladder, gebruikt om de jonge vleermuis terug te zetten, kon nu dienst doen om een onderzoek in de dakgoot in te stellen. Dit onderzoek leverde verder geen vleermuis meer op. Kennelijk was zij, via de dakgoot, onder de dakpannen gekropen. Wellicht om via die voor vleermuizen ongebruikelijke weg haar jong op te zoeken?

Landelijke telling meervleermuizen 2001

Rudy van der Kuil

Het bestuur van de Vleermuiswerkgroep Nederland (VLEN) heeft in het kader van het Internationale jaar van de vleermuis besloten om eens wat meer aandacht te gaan besteden aan een van de meest bijzondere vleermuizen die wij in Nederland hebben, de meervleermuis. Gezien het beperkte aantal bekende kolonieplaatsen in Nederland zou het mogelijk moeten zijn hier iets van een "totaalbeeld" van te krijgen. Bij Zoogdiermonitoring stonden een 20-tal lokaties in het bestand, verdeeld over alle kustprovincies en de provincies Overijssel en Utrecht.

Uiteindelijk bleek de gekozen datum voor de telling aan de te late kant, in een aantal gevallen bleken er al jonge dieren mee uit te vliegen. Zaak dus om bij een eventuele herhaling het komende jaar 1 tot 2 weken vroeger te gaan zitten. Uit het overzicht blijkt trouwens al dat een groot aantal tellingen al voor het weekeinde van 22-23 juni heeft plaatsgevonden. In totaal zijn er in Nederland

3198 meervleermuizen geteld

Het totaaloverzicht laat zien dat er dit jaar op 25 lokaties uitvliegende meervleermuizen zijn waargenomen, in bijna al deze gevallen was hier ook sprake van een kraamkolonie. Er is behalve op onderstaande lokaties op nog meer lokaties naar meervleermuizen gekeken, maar het bleek dat de dieren alweer waren vertrokken en niet meer aanwezig waren. Deze lokaties zijn niet in dit totaaloverzicht opgenomen, omdat de aangeleverde gegevens van de verschillende provincies nogal verschilden en niet onderling vergelijkbaar waren.

Samengevat kan gezegd worden dat ondanks de korte voorbereidingstijd we erin geslaagd zijn om toch op een groot aantal lokaties meervleermuizen te tellen. Wil bij deze een ieder die aan deze tellingen heeft meegedaan hiervoor hartelijk danken en wellicht volgend jaar opnieuw.

-plaats	datum	aantal
Groningen, Totaal 69		
-Appingedam	23-6-2001	69
gemengde kolonie, ook 62 dwergvleermuizen		

Utrecht, Totaal 10		
-Vinkeveen	21-6-2001	10
de eigenlijke kraamkolonie zat dit jaar waarschijnlijk in Uithoorn		

Zuid-Holland, Totaal 494		
-Waddinxveen	22-6-2001	244
deze groep is dit jaar elke twee weken geteld		
-Aarlanderveen	28-6-2001	250

Overijssel, Totaal 378		
-Kuinre	23-6-2001	83
-Ossenzijl	23-6-2001	275
-Ossenzijl	23-6-2001	20
Alleen invliegend geteld, andere groep dan de 275		

Friesland, Totaal 1136		
-Burgum	9-6-2001	31
-Burgum	10-6-2001	189
-Burgum	6-7-2001	140
-Burgum	6-7-2001	1
-Earnewald	23-6-2001	10
-Langeveer	2-7-2001	340
Telling door de burens		
-Tjerkgaast	12-6-2001	75
kerkzoldertelling		
-Berlikum	2-6-2001	100
kerkzoldertelling, door verbouwing veel minder dieren dan voorgaande jaren		
-Tjerkwerd	2-6-2001	250
kerkzoldertelling		

Noord-Holland, Totaal 1111		
-Abbekerk	22-6-2001	83
-Avenhorn	25-6-2001	112
-Kwadijk	26-6-2001	112
-Midwoud	22-6-2001	94
-Oosthuizen	24-6-2001	44
-Wervershoof	22-6-2001	51
-Westzaan	23-6-2001	226
-Oostzaan	20-6-2001	377
-Oostzaan	20-6-2001	12

Vleermuizen; Bacardi ziet ze graag vliegen

Dennis Wansink

Begin 2001 werd de VZZ gebeld door de Bacardi Bat Protection Stichting - ja, van het bekende vleermuisdrankje - of zij iets voor de VZZ kon betekenen. In de zomer van 2000 had het bestuur van deze stichting namelijk in de krant gelezen dat het niet goed gaat met de vleermuizen in Nederland en dat de VZZ zich inzet om daar verandering in te brengen. De Nederlandse tak van Bacardi-Martini had kort daarvoor de Bacardi Bat Protection Stichting opgericht, met als doel het bevorderen van het onderzoek aan vliegende zoogdieren, waaronder in het bijzonder de vleermuis. Daaronder wordt dan geen ecologisch onderzoek verstaan, maar werkzaamheden die tot het behoud van vleermuizen leiden.

Het behoud van vleermuizen is voor Bacardi-Martini van belang, omdat in hun logo prominent een vleermuis figureert. Als het slecht gaat met vleermuizen en ze zelfs uit dreigen te sterven, dan wordt het logo van Bacardi inhoudsloos. Meer bekendheid geven aan vleermuizen en het ondersteunen van organisaties die voor het behoud van de vleermuizen opkomen komt zowel de vleermuizen ten goede, als Bacardi, is de gedachte.

Na het telefoontje staken het bestuur van de VLEN, Mieuw van Dienenhoven (coördinator zomerkolonietellingen) en ondergetekende de koppen bij elkaar om na te denken over mogelijkheden waarop deze stichting het onderzoek en de voorlichting over vleermuizen zou kunnen steunen. Dit leverde een lijst van zo'n tien activiteiten en producten op. De stichting heeft hieruit drie activiteiten gekozen waarvoor ze een bedrag van ca. f. 10.000,- beschikbaar stelde om ze te realiseren.

Het betreft de volgende activiteiten:

- de aanschaf van 10 batdetectoren die ingezet kunnen worden bij onderzoek, voorlichting en bescherming. Denk bijvoorbeeld aan het determineren van de soorten tijdens de zomerkolonietellingen, het laten horen van vleermuizen tijdens excursies enz.;
- het maken van een expositie over het leven van vleermuizen. Het gaat om een eenvoudige expositie die makkelijk vervoerd en verzonden kan worden, zodat die op meerdere plaatsen in Nederland tentoongesteld kan worden;
- het uitvoeren van de Nationale Vleermuistelavond van 8 juni jongstleden. Het geld is vooral gebruikt om de website www.vleermuis.net op te zetten, welke als ondersteuning van de telavond diende.

Waar een artikeltje in een krant al niet toe kan leiden.

Nieuwe vleermuiskelder in Drenthe

Rob van Es

Van Landschapsbeheer Drenthe kwam het verzoek te adviseren over de aanleg van een vleermuiswinterverblijf. Deze stichting gaat overal in de provincie 'de boer op' met een bedrijfs natuurplan. Particulieren en bedrijven kunnen een bijdrage leveren aan een natuurvriendelijke inrichting van het bedrijf door o.m. aanplanten van heggen en houtwallen, drinkpoelen, hoogstamboomgaarden, singels e.d.

Daarbij is ook de mogelijkheid aangegeven een vleermuis overwinteringskelder aan te leggen. Opzet is een procentuele eigen bijdrage naast een aanzienlijke subsidie van de provinciale overheid (en evt. van de gemeente) voor bedrijven die zich contractueel verplichten het bedrijfsnatuurplan uit te voeren. Uiteraard wordt bij het maken van de plannen uitgegaan van de plaatselijke situatie en landschapstype en komt het plan tot stand in nauw overleg met de betrokkenen, maatwerk dus.

Het eerste bedrijfsnatuurplan was dat van het biologische rundveebedrijf van Roel Tissing in Ruinen. Al in een vroeg stadium vond overleg plaats tussen Landschapsbeheer, Roel Tissing en de vleermuiswerkgroep. Verschillende mogelijkheden, schetsen en tekeningen passeerden de revue. Op aanraden van de vleermuiswerkgroep is gezocht naar een zo groot mogelijk verblijf binnen de kostenmarges en het ruimtebeslag. Aangezien het bedrijf qua oppervlakte groot genoeg is en gunstig gelegen langs een weg met laanbeplanting van eiken met dwars daarop een paar goed ontwikkelde, oude houtwallen die 1,5 km. doorlopen tot aan een bosrand leek dit een gunstige locatie. Met de detector werden laatvlieger, nathusius dwergvleermuis, gewone dwergvleermuis en grootoor op en om het terrein vastgesteld.

De administratieve voorbereiding van het hele project nam nogal wat tijd in beslag, vergunningen en subsidies werden aangevraagd aan de hand van een gedetailleerd plan. Voor de vleermuiskelder bestond die uit een ruwe schets. Uitgangspunt was een zo groot mogelijk verblijf met een minimum aan kosten. Als basis diende negen rechtopstaande, rechthoekige duikerelementen van 2,50x1,20x1,20 m. Eerst werd een meterdiepe kuil uitgegraven van 12x15 m. De ondergrond bestaat uit keileem waardoor een fundering niet nodig bleek. De duikers konden goedkoop worden ingekocht via het waterschap, eerst werden er drie geplaatst op de middellijn van het te construeren verblijf. Vervolgens aan beide zijden van deze lijn, op 4 m. afstand nog drie elementen zodat een in omtrek eironde basis vorm kreeg. Via een sloopbedrijf dat in de geluidswal rond het puinbrekergedeelte zelf ook een vleermuistunnel heeft aangelegd, konden tegen transportkosten zes betonplaten van 5x2,5 m. betrokken worden. Deze betonnen vloerelementen waren afkomstig van balkons van gesloopte flatgebouwen en werden als afdekking op de duikerelementen geplaatst waarbij flink wat kieren en spleten ontstonden. Door banenpoolers, ISW-ers en de vaste werkploeg van Landschapsbeheer Drenthe werden de buitenmuren tussen de duikerelementen dichtgemetseld met afvalstenen van de sloop. Daarbij werden veel spleten tussen de voegen opgegelaten en tijdens het werk steeds aan de buitenkant grond aangevuld.

Uiteindelijk heeft de loonwerker met de kraan het geheel met een 1 m. dikke grondlaag afgedekt. Deze grond was ter plaatse vrijgekomen bij het verschralen van een stuk grasland en bij het graven van de bouwput en de naastgelegen drinkpoel. Tot slot werd het voorste duikerelement op de middellijn met een

deur afgesloten, deze funktioneert als toegangstunnel, de overige elementen als nissen.

Zodoende ontstond een nieuwbouw winterverblijf van oude, hergebruikte materialen tegen geringe kosten (ongeveer f 5000). De inhoud van het verblijf is plm. 100 kuub. Tijdens de bouw is rekening gehouden met de mogelijkheid om achteraf het binnenklimaat nog enigszins 'af te kunnen regelen' d.m.v. het opmeten van een 'schoorsteentje' op de achterste duiker, aansluitend op de betonplaat. Daardoor ontstond een lichte luchtstroom tussen de invliegspleet boven de deur en de achterzijde van het verblijf. Door de plafondplaten niet precies waterpas te leggen maar enkele centimeters te laten hellen ontstaan temperatuursgradiënten waardoor er voor vleermuizen altijd ergens een gunstig plekje te vinden is.

In de winter van 2000/2001 bleek het wel goed te zitten met de luchtvochtigheid en de temperatuur: 4 graden met een relatieve luchtvochtigheid van 95%. De waterstand in de kelder vormde wel een probleempje, deze stond net twee cm boven laarshoogte... de oude gierpomp van boer Tissing bracht hier uitkomst. Bij de eerste controle bleek de opzet om veel kieren en wegruipmogelijkheden te creëren bij de bouw uiterst geslaagd: na goed speuren en zoeken werden twee gewone grootoren gevonden.

De samenwerking tussen eigenaar, uitvoerders en vleermuisfanaten was uitstekend. Het was enorm stimulerend om op deze wijze een nieuw winterverblijf 'uit de grond te stampen'. Dankzij de plaatselijke publiciteit van het project (TV Drenthe kwam filmen op locatie tijdens de bouw en nam interviews op) gevolgd door regionale kranten, kwamen al spoedig meer aanvragen binnen voor bedrijfs natuurplannen en momenteel staat de bouw van twee nieuwe winterverblijven bij andere enthousiaste agrariërs op de rol. Sommige gemeentes bleken moeite te hebben met het afgeven van een bouwvergunning omdat vleermuisoverwinteringskelders niet in de voorschriften voorkomen. Ook in dat opzicht blijkt het zeer gunstig om te kunnen verwijzen naar dit 'precedent'. Bovendien is het advies van de provincie hier altijd positief. Voor de drentse vleermuiswerkgroep was dit een nieuwe activiteit die dermate goed bevalt dat we er in de toekomst zeker mee door gaan. Ook in andere provincies zijn er mogelijkheden om zo het aantal geschikte winterverblijven te vergroten en praktisch vleermuis beschermingswerk onder de aandacht te brengen.

Natuurlijk is het beter om bestaande ruimtes geschikt te maken (en te vinden!) maar dat blijkt in de praktijk veel meer tijd en energie te kosten dan op deze wijze 'nieuwbouw' te plegen.

Vleermuistelling in de Aardhuisput

Ruud Kaal

Op de Veluwe blijken vleermuizen ook te overwinteren in waterputten, die men op droge plaatsen moest maken om bij het grondwater te kunnen komen. Bert Hanekamp en ik hebben een 7 tal waterputten in ons programma wintertellingen, hoewel het niet lukt om ze elk jaar allemaal te tellen. De putten zijn tientallen meters diep en tellen kan alleen veilig met hulp en hulpmiddelen. Enkele putten op de noordwest Veluwe tellen wij bijvoorbeeld dankzij de hulp van medewerkers van Staatsbosbeheer en hun materiaal in de vorm van takels, kabels, veiligheidstuig en dergelijke.

Onderzoek 1999/2000

Al enige tijd wist ik van het bestaan van een put bij het Aardhuis (Hoog-Soeren). Dit is in 1861 gebouwd als jachtchalet van koning Willem III. Het is nu bezoekerscentrum met wildpark en maakt deel uit van het Kroondomein. Eind 1998 heb ik het idee om de Aardhuisput te inspecteren voorgelegd aan de betrokken jacht-opziener, de heer A.J. Troost. Deze adviseerde mij om hiervoor schriftelijk toestemming te vragen aan de Koninklijke Houtvesterij Het Loo.

Na verkregen toestemming heb ik toen half februari met de heer Troost de put van bovenuit bekeken. Mijn lampen waren niet sterk genoeg om tot onderin, op 70 meter diepte, nog vleermuizen te kunnen zien. Ik kwam met tellen tot 77 vleermuizen, maar determineren was op die manier niet mogelijk (je ziet alleen maar kontjes). In geen van de andere putten hadden wij zo'n groot aantal vleermuizen gevonden en het zou het natuurlijk ook fijn zijn om te weten om welke soorten het ging. Dit motiveerde mij om nieuwe initiatieven te nemen.

Ik bedacht dat het mogelijk moest zijn de telling uit te voeren door de hele putwand te filmen. Daarvoor heb ik allerlei tekeningen gemaakt en proefopstellingen om een videocamera stabiel af te kunnen laten dalen. Een kennis maakte voor mij een katrol met hierop 80 meter lijn. Deze bouwde ik op een houten stellage met een geleider om alles stabiel te maken. Met deze opstelling heb ik eerst proefgedraaid in de Echoput bij Apeldoorn, wat redelijk goed ging.

Eind december 1999 kreeg ik van de Koninklijke Houtvesterij opnieuw toestemming, nu voor het tellen met behulp van deze opstelling op de put. De opname met de camera verliep op een

paar domme fouten na redelijk goed. Ik heb de put tot 40 meter diepte opgenomen, maar de beelden waren zeer slecht en mijn grote accupakket was leeg. Met de normale accu's van mijn camera kon ik een tweede inspectie doen tot 25 meter, toen was ook dit pakket leeg en hield ik het voor gezien. Al met al was ik een hele tijd bezig, met als gevolg dat de vrouw van de jachtopziener eens kwam kijken of er niets met mij gebeurd was, want ze vond het maar eng zo alleen bij zo'n diepe put te werken. Maar nadat ik uitgelegd had dat ik in een veiligheidsgordel zat en dubbel was gezekeerd, was ze weer gerustgesteld.

De opnames heb ik thuis diverse malen bekeken en getracht de vleermuizen te tellen en te determineren, wat toch nog een hele klus was. Vooral franjestaarten waren volgens mij best goed te onderscheiden. Tijdens een uitje in het Duitse Braunfels liet ik deze opname zien aan Eric Jansen, Bernadette van Noord en Rudy van der Kuil. Ook zij zagen op de beelden duidelijk een groot aantal franjestaarten. Wij kwamen in totaal tot 160 getelde vleermuizen, waarvan alleen 68 franjestaarten met zekerheid waren te determineren. De rest leek het meest op watervleermuizen maar de beelden boden toch onvoldoende zekerheid, zodat wij hiervoor 92 "i-tjes" noteerden.

Na deze tellingen kwam bij mij de gedachte op om de Aardhuisput te bekijken met bergbeklimmergereedschap. Het afdalen zou geen probleem geven, maar jezelf daarna weer 70 meter omhoog zien te werken is een beetje teveel van het goede. Daar komt nog dat je bij minimale bewegingen zelf of met de lange lijn de vleermuizen van de muur zou kunnen slaan. Dit idee kon dus in de ijskast.

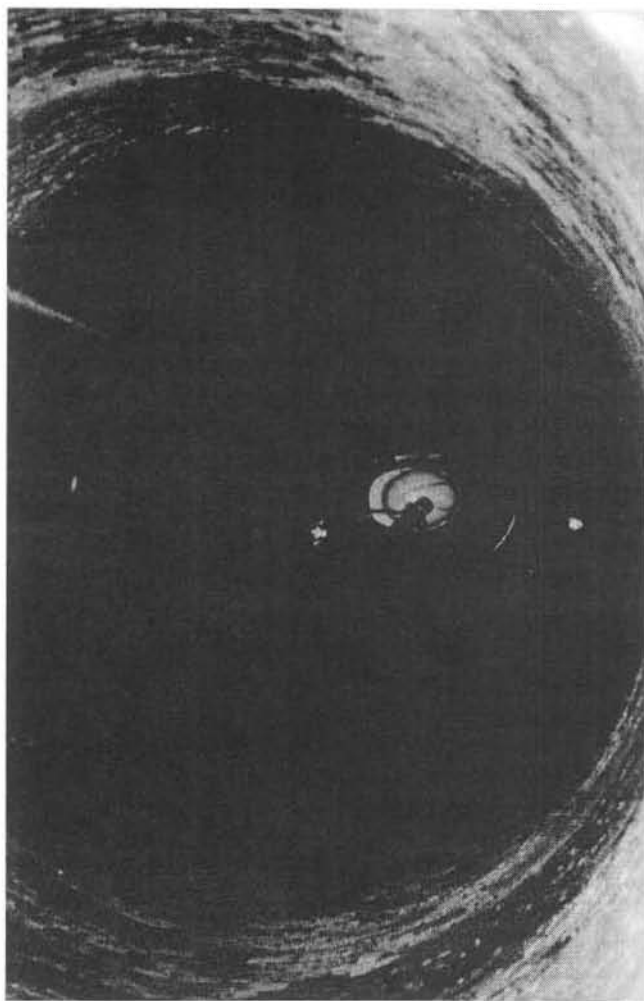
Onderzoek 2000/2001

Het volgende idee was om gebruik te maken van een zogeheten 'putlift'. Ik wist nog dat die was gebruikt bij herstelwerkzaamheden van de Echoput in Apeldoorn en kon ook nog achter de naam komen van het betreffende bedrijf dat hierin is gespecialiseerd. Dit bleek de firma Spekschoor in Zutphen te zijn, die ik hierover heb benaderd. Mijn gedachte was daarbij om aan dit bedrijf een offerte te vragen en vervolgens via Vleermuiswerkgroep Gelderland een subsidie voor dit experiment aan te vragen bij de Provincie.

Tot mijn grote verrassing deed de heer Spekschoor na enkele dagen mee dat hij deze bijzondere werkzaamheden wel kosteloos door zijn bedrijf zou willen laten uitvoeren. Na deze toezegging heb ik de Koninklijke Houtvesterij verzocht om toestemming voor deze bijzondere manier van vleermuizen tellen. Eind januari kwam de toestemming en kon ik aan de slag om het nog vóór 15 februari 2001 te kunnen uitvoeren. Met de firma Spekschoor kon snel een afspraak worden gemaakt voor het opmeten van de put i.v.m. het opstellen van de putlift. Dit gaf voor de firma nog wel een paar probleempjes. Ten eerste moest de hijsbalk compleet worden vervangen vanwege de putdiameter, maar ook moest er even 80 meter staalkabel en 80 meter veiligheidslijn worden ingekocht. Gelukkig kon dit allemaal snel geregeld worden en kon de datum voor de actie worden vastgelegd.

Maar er was nog een probleem, bij het Aardhuis was geen krachstroom aanwezig. Hierover benaderde ik de firma Vos Elektrotechniek uit Apeldoorn, gespecialiseerd in aggregaten. Na mijn uitleg waarvoor ik een aggregaat nodig had, maakte de heer Vos me blij met de toezegging dat hij de stroomvoorziening voor zijn rekening zou nemen.

Inspectie van de Aardhuisput 8 februari 2001, om 13.00 uur is

de firma Spekschoor met drie man sterk gearriveerd en begint het opbouwen van de putlift. Dit houdt in: 2 staanders met daarboven doorheen een stalen hijsbalk, waaraan een katrol hangt. Het ophijzen en laten dalen gebeurt d.m.v. een lier die naast de put staat opgesteld. In de put hangt aan een kromme beugel een stalen zitting met een veiligheidsgordel. Als dit alles gereed is moeten we nog de veiligheidslijn laten zakken. Dat is nog best moeilijk, want de lijn mag de wand niet raken en de lijn moet wel in het water hangen, 70 meter lager! Om + 14.00 u komt de heer Van der Stap van de firma Vos aan met het aggregaat en kan de lier worden aangesloten. Hierna word ik in een veiligheidstuig gehesen en vastgemaakt aan de veiligheidslijn met een speciale geleider. De mensen van Spekschoor helpen me daarna op het stoeltje dat in de put hangt. Nu worden mij de lampen aangereikt en kan de telling beginnen.

Ze laten me naar beneden zakken en ik geef zelf aan wanneer er gestopt moet worden. Op circa 10 meter zie ik de eerste vleermuizen en enkele meters dieper komt de eerste grote groep. De gegevens geef ik steeds door aan Bert Hanekamp, die boven aan de putrand staat om alles op te schrijven. Opvallend is het grote aantal franjestaarten, die gewoon vrij aan de wand hangen en enkele zelfs aan de staalkabel van de puttemmer. Tot op enkele meters van de bodem hangen nog vleermuizen. Op het kraakheldere water drijven een viertal dode vleermuizen. Het resultaat van de telling is 113 franjestaartvleermuizen, 70 watervleermuizen en 1 ongedetermineerd gebleven vleermuis, totaal dus 184 dieren, dode dieren niet meegerekend.

Na deze telling ben ik weer naar boven gehesen en vervolgens met foto- en videocamera nog eenmaal afgedaald. Ik heb nog wat opnames gemaakt, wat niet echt gemakkelijk was. Met één hand

moest ik fotograferen en filmen en met de andere hand mezelf stabiliseren, omdat de staalkabel van de putlift mij steeds rondjes wil laten draaien.

Terwijl ik in de put was hoorde ik hoe de jachttopziener, de heer Troost, zijn bezorgdheid uitsprak of ik de vleermuizen niet zou raken met als gevolg dat zij zouden vallen en verdrinken. Hieruit blijkt wel dat men bij het Kroondomein belang hecht aan de vleermuizen en daarom ook niet zo maar toestemming voor activiteiten verleent. De heer Troost zei na afloop van de telling nog dat het hem allemaal was meegevallen.

Het was een bijzondere ervaring om op deze manier de telling te kunnen uitvoeren. Graag wil ik dan ook de firma Spekschoor en de firma Vos hartelijk bedanken voor hun belangeloze medewerking door het beschikbaar stellen van mensen en materieel. Met name de heren V.G.M. Spekschoor, J. Schenk en J. Schrijver (fa. Spekschoor) zijn een behoorlijk aantal uren met deze klus bezig geweest. De heer dr. ir. J.H. Kuper van de Koninklijke Houtvesterij wil ik graag danken voor de verleende toestemming en de heer A. Troost, jachttopziener Kroondomein, voor zijn medewerking aan de tellingen.

Ongeveer dit verslag heb ik op 24 maart j.l. verteld op de jaarvergadering van Vleermuiswerkgroep Gelderland en daarbij ook een deel van de video-opnames laten zien.

Verder zal er tijdens de VLEN dag dit jaar (zaterdag 3 november) ook een lezing met dia's en video worden gehouden.

De auteur is bereikbaar op:
Ambtsrichtersveld 101
7327 JB Apeldoorn
055-5418491

Actie voor wereldwijde kleine (?) fladdertjes...

Herman Limpens

In 1992 werd met succes 'Old world fruit bats, an action plan for their conservation' 1992 gepubliceerd. Succes wil zeggen dat velen er aan bijgedragen hebben, maar vooral ook dat er naar aanleiding van dat plan veel bescherming en research is opgestart. Wij die in niet tropische delen van de oude wereld wonen, hebben we daar, behoudens de verhalen op congressen, weinig van meegekregen. Dit succesvolle plan was echter de aanleiding om in 1993 te beginnen met het samenstellen van eenzelfde global action plan voor de kleine fladdertjes... Ook dit was weer een gezamenlijke actie van de gemeenschap van vleermuisbeschermers en -onderzoekers. Wij Europeanen konden onze input geven via deelname aan discussies tijdens de congressen in Evora (1993), Veldhoven, (1996) en Krakow (1999) en via rondes van commentaar op de conceptteksten. Nu, na 7 jaren, ligt het er. Een prachtige samenvatting van de systematiek, biologie en ecologie van de microchiroptera, analyse van de samenstelling en biodiversiteit van de 'gemeenschappen' van soorten in de verschillende regio's, hun status, bedreigingen en wat er aan bescherming al gedaan wordt, of nodig gedaan zou moeten worden. En als voorbeeld van de 834 soorten microchiroptera werd voor 20 zeer diverse soorten een actieplan verder uitgewerkt. Voor onze Europese streken doen daar *Rhinolophus ferrumequinum*, *Myotis dasycneme* en *Miniopterus schreibersii* aan mee. Het geheel is een schat aan gebalde informatie die juist vanwege de plaatsing van problemen en kansen tegen de globale achtergrond, ook voor degene die gewoon hier in Nederland werkt, veel rijkdom biedt. Heel mooi dat de samenstellers het 7 jaar lang volgehouden hebben en het er nu ligt...

HUTSON, A.M., S.P. MICKLEBURGH & P.A. RACEY (comp.)
2001. Microchiroptera
Bats: Global Status Survey and Conservation Action Plan. IUCN/
SSC Chiroptera Specialist Group. IUCN, Gland, Switzerland and
Cambridge, UK. X+258 pp.

Te bestellen bij:
IUCN Publications Service Unit
219C Huntingdon Road
Cambridge CB3 0DL
United Kindom

email to: info@books.iucn.org
zie ook: <http://www.iucn.org>

De auteur is bereikbaar op:
Roghorst 99
6708 KD Wageningen
telephone: 0031.317.419380
mobile: 0031.6.20736614
fax: 0031.84.8724931
email to: herman.limpens@knoware.nl

Nomenclatuur? Foutje...bedankt!!

Anne-Jifke Haarsma

Inleiding

Het doel van de wetenschappelijke naamgeving (nomenclatuur) is het verkrijgen van een universele eenduidigheid over de naam van een dier -of plantensoort. Hierdoor weet iedereen overal op de wereld waarover je het hebt, als je *Myotis daubentonii* zegt. Toch is de nomenclatuur soms erg verwarrend. In het verleden is er namelijk heel veel met namen geknoeid. Er waren meerdere wetenschappers die na elkaar hetzelfde dier beschreven of dezelfde naam aan een ander dier gaven. Verwarring alom dus en dan heb ik het hier nog niet eens over de schrijfwijze van een naam!! In dit verhaal zal ik proberen in ieder geval duidelijkheid te geven over de juiste namen van de in Europa voorkomende vleermuizen.

Invoering nomenclatuur

De wetenschappelijke nomenclatuur volgt een paar basisregels. Het principe van de zoologische nomenclatuur is in 1758 ingevoerd door Linnaeus in de tiende editie van zijn de *Systema Natura*. Hier houden wij ons nog steeds aan.

Linnaeus duidde elke soort aan met een zogenaamde binaire (uit 2 delen bestaande) naam. Deze bestond uit een genusnaam, gevolgd door een soortnaam. Bijvoorbeeld *Myotis daubentonii* of *Plecotus austriacus*. De genus en de soortnaam worden altijd cursief gedrukt.

De naam is altijd in het Latijn geschreven. Al is het woord vaak een 'verlatijnsing' van een andere taal, bijvoorbeeld Grieks, Duits of Engels.

De oudste geldig beschreven naam staat vast, heeft voorrang over latere namen. Dit betekent dat als twee personen dezelfde soort hebben beschreven, de naam van diegene die de soort het eerste beschreven heeft de geldige is.

De naam van diegene die een soort het eerst beschreef en het jaar waarin de beschrijving het eerst wordt gepubliceerd komt achter de familie -en soortnaam. Dus *Myotis daubentonii* (Kuhl, 1817). Kuhl heeft in 1817 een boek geschreven over de vleermuizen in Duitsland, waarin hij een vleermuis beschreef met hele grote voeten. Hij noemde hem *Vespertilio daubentonii*. Later is deze soort in het genus *Myotis* geplaatst, waardoor de naam van de auteur tussen haakjes kwam te staan.

Foutje

Vanaf 1758 zijn er een heleboel soorten zoogdieren (en andere dieren) onder een binaire naam beschreven. En zoals te verwachten ontstonden er een heleboel fouten. Grofweg zijn er twee oorzaken waardoor fouten in de nomenclatuur ontstaan:

- "Menselijke fouten".
Vooral in de beginjaren van de nomenclatuur werden verschillende namen vaak door verschillende auteurs gepubliceerd. De beschrijvingen waren vaak onduidelijk en men kenden elkaars materiaal niet.
- Verschillen in opvattingen van auteurs.
Een auteur die een soort beschrijft, deelt zijn soort op basis van zijn eigen opvattingen in een bepaald genus in. Tegenwoordig zijn deze opvattingen veranderd. Men heeft nu o.a. door DNA technieken meer inzicht in de verwantschap van soorten. Zo werden vroeger bijna alle in Nederland voorkomende vleermuizen in het genus *Vespertilionidae* ingedeeld. Tegenwoordig zijn er

meerdere genussen onderscheiden, zoals *Myotis*, *Eptesicus* en *Noctula*.

Enige voorbeelden

Als je tegenwoordig in oude literatuur gaat zoeken, vind je nog vaak namen die nu niet meer gebruikt worden. Met enig gepuzzel is er altijd wel achter te komen om welke soort het gaat. Vaak is de alleen de genusnaam veranderd. Zo kom je in oude literatuur de naam *Vespertilio ferrum - equinum* tegen. Terwijl dit nu *Rhinolophus ferrumequinum* is geworden. De soortnaam wordt tegenwoordig zonder streepje geschreven. Het wordt wat lastiger als je de namen *Vespertilio murinus* (Schreber), *V. discolor* (Natterer) of *V. abramus* (Temminck) vindt.

De eerste naam lijkt logisch, maar is het niet!! De tweekleurige vleermuis (*V. murinus*) is namelijk niet door Schreber beschreven, maar door Linnaeus. Er moet dus een fout in het spel zijn!! Het kan hier niet gaan om een verandering van genusnaam, maar Schreber heeft het hier over een heel andere soort die hij (per ongeluk) dezelfde soortnaam heeft gegeven als de tweekleurige vleermuis. Na enig zoekwerk blijkt dat hij de Vale vleermuis heeft bedoeld. Maar deze soort was al beschreven door Borkhausen in 1779. De fransen gebruiken trouwens nog wel de "oude" naam voor de vale vleermuis; *Le grand murin*.

De tweede naam *V. discolor* kun je vrij letterlijk vertalen met tweekleurige vleermuis. Gelukkig gaat het hier ook om deze soort. Maar Natterer heeft deze soort veel later dan Linnaeus beschreven. En een naam van Linnaeus heeft altijd prioriteit, zoals dat officieel heet.

De laatste naam is weer een vrij lastig. *V. abramus* is namelijk een Javaanse vleermuissoort. De soort blijkt te behoren tot de soort die eerder als *V. javanicus* is beschreven. Deze soort is later ingedeeld in het genus *Pipistrellus*. Maar toch is deze naam ook in Europa gebruikt, o.a. in Duitsland. Hier komen slechts twee soorten *Pipistrellus* voor; *P. pipistrellus* en *P. nathusii* (en misschien ook wel *P. pigmaeus*). Na wat nazoeken blijkt het hier te gaan om *P. nathusii*. Een soort die in 1839 is beschreven door Keyserling en Blasius.

Verkeerde benamingen

Hieronder geef ik nog een kort overzicht van oude en/of foute namen die ik de laatste tijd tegenkwam. Alle vleermuissoorten werden oorspronkelijk door Linnaeus onder de genusnaam *Vespertilio* ingedeeld. Maar de vleermuissoorten soorten verschilden zoveel van elkaar dat ze waarschijnlijk tot verschillende genera behoorde. Daarom begonnen een aantal auteurs de soorten onder een nieuwe genusnaam in te delen. In 1857 heeft Blasius een nieuwe naam gebruikt in een publicatie; *Vesperugo*. Andere bekende publicaties waarin auteurs een andere genusnaam aan een bepaalde vleermuissoort hebben gegeven zijn; Schlegel 1862, Van Bemmelen 1864, Blasius 1857, van den Brink 1930, Geoffroy 1813, Schreber 1774, Jentink 1879 en Bels 1938. Deze auteurs hebben deels een soort zelf een nieuwe naam gegeven, deels

hebben ze de naam van een eerder publicatie overgenomen.

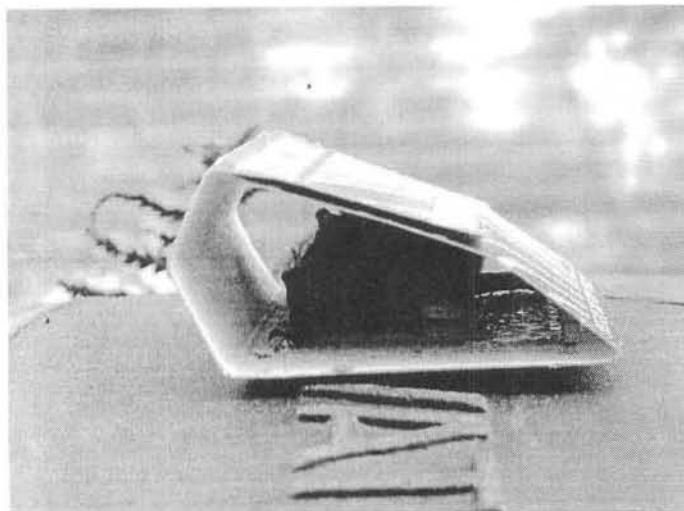
Vesperugo/ Vespertillio/ Pterygistes leisleri	- Nyctalus leisleri
" / " serotinus	- Eptesicus serotinus
" / " pipistrellus	- Pipistrellus pipistrellus
" / " / Pterygistes/ Proterus/ Lasioporus noctula	- Nyctalus noctula
Vespertillio auritus	- Plecotus auritus
" hipposideros/ Rhinolophus bihastus	- Rhinolophus hipposideros
" ferrum-equinum / Rhinolophus unihastatus	- Rhinolophus ferrumequinum
" murinus	- Myotis myotis
" / Limnophilus dasycneme	- Myotis dasycneme
" / Selysius mystacinus	- Myotis mystacinus
" / Leuconoe daubentonii	- Myotis daubentonii
" / Selysius nattereri	- Myotis nattereri
" emarginatus/ Vespertillio ciliatus	- Myotis emarginatus
" / Selysius bechsteinii	- Myotis bechsteinii
" blythii/ Myotis oxygnathus	- M. blythii
" / Synotis barbastellus	- Barbastella barbastella

Ruigpootvleermuis

Vroeger sprak men van "Vledermuis", nu van "Vleermuis". Want niet alleen de Latijnse namen van vleermuizen zijn veranderd, ook de Nederlandse namen!! Hieronder vind je de latijnse namen met de verouderde Nederlandse namen.

Myotis mystacinus (Kuhl, 1817)	- Kleine/ Snorvleermuis
Myotis brandtii (Eversman, 1845)	- Grote baardvleermuis
Myotis emarginatus (Geoffroy, 1806)	- Wimpervleermuis
Myotis bechsteinii (Kuhl, 1817)	- Langoor/ Langorige vleermuis
Myotis dasycneme (Boie, 1825)	- Vijvervleermuis
Myotis myotis (Borkhausen, 1797)	- Grootste/ Gewone/ Muisvale/ Langoor/ Muisoorvleermuis
Nyctalus noctula (Schreber, 1774)	- Voegvlieger
Nyctalus leisleri (Kuhl, 1817)	- Ruigpootvleermuis
Plecotus auritus (Linnaeus, 1758)	- Langoor
Barbastella barbastellus (Schreber, 1774)	- Dwarsoor / Breedoorvleermuis

En zo zijn er vast veel meer oude namen, dus mocht iemand ergens in de literatuur een gekke naam vinden waar je niet uitkomt...stuur deze dan naar mij op dan zal ik eens gaan puzzelen!!

Watervleermuis in insectenval

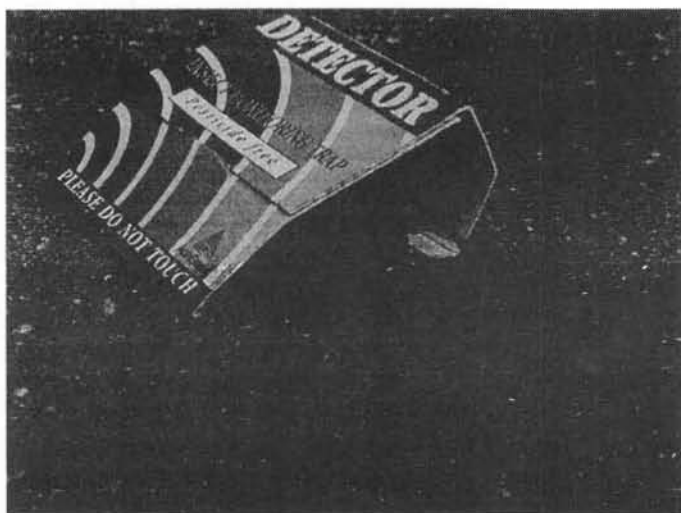
Ruud Kaal

20 juni jl. kreeg ik een telefoontje van het rijksarchief in Schaarsbergen, dat er een vleermuis was gevangen in een voor kakkerlakken bedoelde insectenval.

Deze werd (op 22 mei) geplaatst omdat de beheerder, de heer R.Jansen, geen gif wilde gebruiken i.v.m. het voorkomen van vleermuizen in het gebouw.

De val bestaat uit een kartonnen kokertje met daar in een kleverige strip plus lokgeurstof. Deze vallen werden op diverse ruimtes op de grond geplaatst en een maand later weer verzameld en gecontroleerd waarop men een dode vleermuis ontdekte, er werden geen insecten in deze val aangetroffen.

In de winter tel ik, in en rondom dit gebouw, een kleine 80 vleermuizen, waarvan 68 watervleermuizen.

Zwartboek vleermuizen

Anne Jifke Haarsma, Secretaris van de VLEN

Elk jaar weer komen ons als bestuur van de VLEN een aantal gevallen ten gehore waarbij vleermuizen in het gedrang komen terwijl ze bij de wet zijn beschermd. Een en ander kan de dood van vleermuizen tot gevolg hebben danwel dat ze gestoord worden in hun winterslaap met alle gevolgen van dien.

Het kan hierbij gaan om spouwmuren die worden dichtgestopt, vleermuizen die tijdens slooptactiviteiten vrij komen en die ergens moeten worden ondergebracht, vleermuisbomen die worden omgezaagd soms met vleermuizen en al, winteronderkomens van vleermuizen die gedurende de winter een onderhoudsbeurt krijgen, winterverblijven die ontoegankelijk worden gemaakt, vleermuizen die uit de spouw worden gehaald om te worden verplaatst. En zo zijn er door jullie waarschijnlijk nog wel meer voorvallen te bedenken die zich hebben voorgedaan.

Ook dit jaar zullen zich weer zaken voor gaan doen die niet door de beugel kunnen, het is ons echter totaal onduidelijk hoe vaak dit soort zaken voorkomen. Dit soort voorvallen komt ons vaak via via ten ore, het is dus van belang duidelijkheid te krijgen in de grote van dit probleem. Het VLEN-bestuur heeft dan ook besloten tot het opstellen van een zwartboek voor vleermuizen.

Het is de bedoeling dat alle zaken die zich in Nederland vanaf 2001 voor hebben gedaan en nog zullen voordoen en waarbij vleermuizen in het gedrang komen worden geregistreerd. Een ieder van jullie heeft vast al wel eens een geval meegemaakt waarbij voor vleermuizen de toegang/uitgang in de spouwmuur werd afgesloten dit in veel gevallen met desastreuze gevolgen voor de jonge dieren die zich nog in de spouw bevinden. Behalve deze fysieke maatregelen wil het ook nog wel eens voorkomen dat door bijv. gemeentes en dierenambulances met betrekking tot vleermuizen verkeerde informatie wordt gegeven.

Door nu alle voorkomende gevallen te registreren, hopen wij als bestuur duidelijkheid te krijgen hoe groot het probleem in werkelijkheid is. Het is niet onze bedoeling om in een concrete gevallen direct actie te gaan ondernemen, dit kan nog steeds het beste door plaatselijke groepen worden gedaan. Wel kunnen wij via de VZZ vervolgstappen ondernemen richting bijv. het ministerie van LNV.

Alle gevallen die zich in 2001 hebben voorgedaan of nog zullen voordoen kunnen jullie aanmelden, het liefst via e-mail naar AHAARSMA@DDS.NL vermeld hierbij naast je naam, adres, plaats en telefoonnummer ook wat er zich heeft voorgedaan en wat er tegen is ondernomen. Verder vermelden op welke datum zich een en ander heeft voorgedaan. Een en ander kan echter ook worden opgestuurd naar A.J. Haarsma, Doelengracht 11, 2311 VM te Leiden.

Franjestaarten in Warnsveld

Janssen, R., G. Achterkamp, A.-J. Haarsma & B. Kranstauber

Tijdens ons kamp van 11 t/m 21 juli in de buurt van Zutphen hebben we een kolonie franjestaarten (*Myotis nattereri*) gevonden. Tijdens de avond- en ochtendschemer zochten we of telden we kolonies. In het midden van de nacht doorkruisten we landgoederen op zoek naar jachtgebieden. Hieronder een kort verslag van de waarnemingen die we gedaan hebben.

Greppel

Op landgoed 't Enzerinck vonden we een droog gevallen greppel waarboven myoten vlogen. Deze waren zo nu en dan met het blote oor te horen. Volgens Arjan Boonman (2001) een van de beste geluidskennmerken van franjestaarten. Gezien het onplezierige aantal muggen boven deze droog staande greppel, leek het ons waarschijnlijk dat de vleermuizen hierop jaagden. Het groepje van ongeveer drie dieren leek erg nieuwsgierig. Ze draaiden af en toe rondjes boven ons hoofd. Ook dit gedrag beschreef Arjan Boonman een jaar geleden op zoogmail. Onderzoekers in Duitsland, die gezenderde franjestaarten volgden, viel de golvende spechtachtige vlucht op. Dit was vooral goed te zien als de dieren van je wegvlogen. Onze dieren vertoonden dit gedrag ook.

De kolonie gevonden?

In de verdere nacht en ochtend vonden we twee myotekolonies, één dwergkolonie en een rosse vleermuiskolonie. Bij één van de myotekolonies kon je rechtstreeks zo in het gat kijken. Een geringe afstand van bodem tot invlieggat is wel vaker beschreven voor franjestaart. Door de opvallende geluidskennmerken (boven de greppel), het jachtbiotoop en de positie van het invlieggat kregen wij sterke vermoedens dat het hier om een kolonie franjestaarten ging. In de gevonden boom zaten op een hoogte van ca. 3,5 meter drie gaten. De gaten zaten weggestopt achter een grote vuurzwam. In de avond telden we minstens 15 uitvliegers. Het leek ook alsof er jonge dieren in de boom zaten. Hier en der konden we donkerdere beesten zien zitten.

De andere gevonden kolonie bleek een watervleermuiskolonie te zijn.

Weer gevonden

Na drie dagen was de kolonie franjestaarten verdwenen. Omdat we tijdens het kamp vooral meer te weten wilden komen over het jachtbiotoop moesten we de kolonie terugvinden. Alle excursies gingen weer naar 't Enzerinck, waardoor er nu 5 groepjes rondliepen. De kans om de kolonie weer te vinden was op deze manier redelijk groot.

Verlossing

's Ochtends werd de kolonie inderdaad weer gevonden. De beesten waren ook met het blote oor als rateltjes te horen. Deze kolonie bevond zich langs een weg bij een huis en een grasveldje. De afstand tot de andere boom was een meter of 500. De daarop volgende nacht werd er een nacht bij de kolonie gezeten om te kijken naar het gedrag van de franjestaarten gedurende de nacht. Hierbij zijn veel opnamen van de echolocatie gemaakt. Er werden 18 uitvliegers geteld. Pogingen om de uitvliegende dieren te volgen, mislukten telkens omdat de dieren in een warrige vlucht van de boom wegvlogen. Eén dier dat we wat beter konden volgen vloog even over de weg, waarna hij in het aangrenzende

eikenbosje vloog en tussen de boomkronen verdween. De gehele nacht door kwamen de beesten steeds even terug, waardoor het net leek of dat ze aan het zwermen waren.

Jachtbiotoop...

Het volgen van uitvliegende dieren lukte dan wel niet, wel slaagden we erin om gedurende de nacht, op verschillende plekken in het landgoed, jagende dieren te vinden. Jagende dieren zijn waarschijnlijk boven de droge greppel, bij een soort moerasje en aan de bosrand gehoord. In alle gevallen joeg het dier tot ca. 5 meter hoogte. In deze gevallen konden vaak enkele tikken met het blote oor gehoord worden. We vermoeden dat dit franjestaarten zijn geweest. Het opvallende is dat er in de omgeving van 't Enzerinck geen water was,

Mest

Op verschillende manieren is geprobeerd om mest van de franjestaarten te verzamelen. We wilden de gevonden mest onder sterke microscopen uitpluizen om te kijken wat de dieren gegeten hadden. Mest scheppen uit de verlaten kolonieboom lukte niet. Onder beide gevonden koloniebomen lagen geen keutels op de grond. Bij de laatst gevonden kolonieboom hebben we een groot wit laken twee hele nachten onder de invliegopening laten hangen. Helaas konden we ook hierop geen keutels vinden.

Onderzoek

Over de situatie van de franjestaart in Nederland is nog vrij weinig bekend. Het zou erg goed zijn als er onderzocht wordt welke habitateisen de franjestaart stelt en waaruit zijn dieet bestaat. In landgoed De Voorst dat iets ten noordwesten van Zutphen ligt worden al enkele jaren een kleine 40 overwinterende franjestaarten gevonden. Deze dieren waren we totnogtoe 's zomers 'kwijt'. Een deel van deze dieren is misschien nu terecht.

Literatuur

Boonman, A. M., 2000. Zwermgedrag. In: Zoogmail, 2000 (35)
Janssen, R., G. Achterkamp, A.-J. Haarsma & B. Kranstauber, 2001. Franjestaarten gevonden. In: Zoogmail, 2001, 29

Laatvlieger met slecht één vleugel

Jan Mager

Op vrijdag 17 augustus kreeg ik een melding van iemand uit Nieuweroord dat hij een vleermuis had gevonden. Bij aankomst bleek het een laatvlieger te zijn die tot mijn grote verbazing slechts bleek te beschikken over één vleugel, het betrof een jong, vrouwelijk dier. Op de foto zie je duidelijk dat het dier slechts beschikt over één vleugel, waarbij geen zichtbare verwondingen zichtbaar waren, mijn gedachte gaat uit naar een misvormd geboren dier. Tegen de uitvliegtijd bleken er tot verrassing van de bewoners ook nog eens 5 laatvliegers bij de schoorsteen uit de spouw te komen. Het misvormde dier is waarschijnlijk uit deze groep afkomstig geweest.

De misvormde vleermuis heb ik vervolgens meegenomen naar huis. Ze was bij het vasthouden erg sterk en bijtgraag maar ze wil geen meelwormen vreten. Ze heeft wel vrijwillig water gedronken. Ook heeft ze een paar slokken melkvoeding voor katten gehad, kit-i-mel geheten. Het niet eten van meelwormen maar het wel drinken van melk zou erop kunnen duiden dat het dier al die tijd bij zijn moeder heeft gezoogd. Aangezien de tijd van uitvliegen van jonge laatvliegers al vroeg in juli ligt, zou dit erop kunnen duiden dat dit dier al die tijd binnen heeft gezeten om alvorens toch een keer de eerste noodlotige vlucht te maken. Het dier heeft nog drie dagen geleefd en ligt nu in afwachting van transport richting Naturalis in de vriezer. Mogelijk kan in de toekomst nog eens onderzoek gedaan worden naar de mogelijke oorzaken van deze misvorming. Het huis grenst aan een groot landbouwgebied waar o.a. aardappelen en kool wordt verbouwd en waar het gebruik van grote hoeveelheden bestrijdingsmiddelen eerder regel dan uitzondering is.

Vleren op het net

René Janssen

Omdat er in Duitsland nogal wat gebeurt op het gebied van vleermuizen, is deze editie van Vleren op het Net eens helemaal gewijd aan duitstalige sites. Heeft u nog een leuke link van een interessante site en denkt u, nou, die kan ook hier wel bij, mail hem dan even door naar anomalus@zonnet.nl. Ook ander commentaar is altijd gewenst!

Beheerder: Universiteit van Siegen

Adres: http://www.uni-siegen.de/~BSR/1995/05_1_00.htm

Onderwerp: Het gebruik van vleermuiskasten

Een duitse site die gaat over het gebruik van vleermuiskasten. Zij krijgen hier zelfs vale in, wat doen wij dan fout??? Ook worden hier de verschillende soorten kasten besproken per soort, wat wel een aardig beeld oplevert.

Beheerder: Tiemo Redel

Adres: <http://userpage.fu-berlin.de/~redel/examen/flederbc.htm>

Onderwerp: Vleermuissoorten rond bebouwing

Een duitse site die gaat over soorten bij bebouwing. Een beetje storend zijn de vele literatuurverwijzingen. Voor de rest staat er vooral tekst op. Ook kun je een verspreidingskaartje van elke soort opvragen, wat wel aardig is.

Beheerders: A. Hall, D. Mali, M. Beyer & J. Wiechers

Adres: <http://www.naturfreundejugend.de/arten/fleder.htm>

Onderwerp: Vleermuizen algemeen

Een site die gaat over vleermuizen in het algemeen. Hierin zijn verschillende plaatjes opgenomen waarop verschillende jachtsmethoden te aanschouwen zijn, zoals nectar drinken en bloed zuigen bij een kip.

Beheerder: Peggy Eifler

Adres: <http://members.tripod.de/PeggyEifler/flederm.html#Entwicklungsziele>

Onderwerp: Vleermuizen het beschermen waard

Een site die niet zo aantrekkelijk is om te bezoeken. Dit komt mede door de droge stof. Een argument om deze site in je adresbalk in te voeren is dat er redenen staan waarom het niet goed gaat met de vleermuizen en waarom ze bescherming verdienen. Ook staat er de rode lijst van Duitsland en de deelstaat Saksen.

Die Seite für die Fledermaus

Fledermäuse und Fledermausschutz

von Rudolf Kreuzer (Großschönebrunn)

Beheerder: Rudolf Kreuzer

Adres: <http://home.t-online.de/home/BN-A.burg/flederma.htm>

Onderwerp: Algemeen

Nog een droge site in het Duits. Het mooie is wel dat er een plaatje van een boom is te vinden die aangeeft op welke plekken in een boom zich allemaal vleermuizen kunnen bevinden. Het plaatje van het huis kennen we allemaal al.

Beheerder: Vrije Universiteit Wenen

Adres: <http://www.vu-wien.ac.at/i128/jb990308.htm>

Onderwerp: Toxische stoffen

Een duitse site die helemaal gaat over giftige stoffen voor vleermuizen. Wat zijn de gevolgen e.d. Zeker wel zinnig voor mensen die misvormde vleermuizen vinden.

Beheerder: "batwoman"

Adres: <http://www.batwoman.de>

Onderwerp: Algemeen

Prik eerst even door de wat onprofessionele index-pagina, deze doet echt af aan de rest van de site! Door aan de linkerkant "arten" aan te klikken, kom je bij de verschillende soorten. Zeker leuke site met mooie foto's van vleermuizen in de winterslaap en in de zomer (vliegend of hangend). Ook vallen er geluidjes te downloaden. Jammer is dat de geluidjes maar heel kort zijn. Het voordeel is wel dat de geluidjes met time expansion en heterodine (met het hele bandspectrum) zijn opgenomen. Ook staan er zinnige verhaaltjes bij over de betreffende soort. Jammer dat sommige links niet kloppen, maar voor de rest een prima site. Echt een aanrader!!!

Beheerder: Podany

Adres: <http://www.podany.de/bats/indexbat.htm>

Onderwerp: Fotogalerie

Een fotogalerie van vleermuizen, wat alleraardigst is!!! Wel een aanrader om even weg te dromen achter je computer, en dat je net zo goed aan vleermuisstudie kan doen achter je PC!!! Door op een plaatje te klikken wordt dat plaatje vergroot, wat een betere kwaliteit oplevert!

Beheerder: onbekend

Adres: <http://www.flattermouse.de/fledermaeuse.htm>

Onderwerp: fotogalerie

Een site die alleen maar foto's laat zien. Veel foto's zijn ook te zien op <http://www.batwoman.de>. Het is me dan ook de vraag wie van wie wat heeft geript, wat er ook onder staat. Een beetje jammer. Neem dan de echt goede foto's en niet de slechte. Ook staat deze site op een trage server, het schiet namelijk niet op met het laden van de plaatjes!!! Voor de rest is deze site wel mooi, vooral de achtergrond. Ook staan er een aantal determinatiefouten op die mijn kleine broertje er nog uit haalde, maar ja hè, je moet toch wat!

Beheerder: Die Kahlensteinhöhle

Adres: <http://www.kahlenstein.de/khv5-fle.htm>

Onderwerp: Winterverblijven

Een site die gaat over het beschermen van winterverblijven, in het bijzonder de Kahlensteinhöhle. Hierop staat een haarscherpe foto van een rijtje Bechstein's vleermuizen. Lik je vingers daar maar eens voor af. In Nederland hebben we nog geen eens zo'n rijtje over het hele land!

Beheerder: Von Laar Media

Adres: http://www.vonlaarmedia.de/bvl/sounds/cont_sou1.htm

Onderwerp: geluiden

Een site van een een of andere natuurwinkel die ook detectors

verkoopt. Dit is de reden dat er alleen maar geluidjes te downloaden zijn die met timexpension zijn opgenomen. Best goed. Van alle soorten, dus wel een aanrader als je een detector met time-expension hebt of wilt spelen met bat-sound o.i.d!

Beheerder: Lëtzeburger Natur- a Vulleschützliga

Adres: <http://www.luxnatur.lu/luxnatur/lnbro0021.htm>

Onderwerp: Jachtbiotopen

Een tabel met alle vleermuizen, hun winter- en zomerkwartieren en hun jachtbiotopen. Vooral wel grappig om eens te kijken als je radeloos bent waar al die franjestaarten en baardvleermuizen zitten in Nederland die je maar niet kan vinden!

Beheerder: Universiteit van Munster

Adres: http://www.uni-muenster.de/Landschaftsoekologie/ag_bioz/projekt/Studienprojekte/Davert/node139.html

Onderwerp: Zenderen

Een site waar het gaat over het zenderen van franjestaarten. Wat een data daar vandaan komt, daar droom je gewoon van om het in Nederland te doen. Wie schrijft het eerste projectplan er voor? Misschien dat we op die manier er achter kunnen komen waar al die franjestaarten in de winter vandaan komen, met zekere data! Welke professor of instelling wil hiervoor een AJO aanstellen?

Activiteiten Utrecht

Eric Jansen

Het jaar 2000 stond in het teken van zienswijzes en bezwaarschriften. Hoofdgebouw III van de NS zal de komende 3 jaar grondig worden verbouwd, dit is een belangrijk winterverblijf en overgangverblijf voor dwergvleermuizen. Wij schatten aan het aantal dode dieren dat hier elk jaar wordt gevonden op dat het totale aantal dieren op ruim 500 moet worden geschat. Er konden hier goede afspraken met de aannemer worden gemaakt. Een tweede belangrijk winterverblijf in de binnenstad van Utrecht moet een chique ingang worden voor een museum. Ondanks herhaaldelijk verzoek met vleermuizen rekening te houden, en voor ruimtes die onttrokken worden een ontheffing aan te vragen, gaven de huurder, de architect en de pachter geen gehoor en werd er in de winter volop verbouwd. Met behulp van de milieupolitie zijn de werkzaamheden stopgezet.

Daarnaast wil Staatsbosbeheer (SBB) twee forten met veel vleermuizen ombouwen tot een klein bedrijventerrein en een festiviteitenfort. SBB is al met de uitgifte begonnen zonder zaken wettelijk goed te regelen met betrekking tot de ontheffing Natuurbeschermingswet en bestemmingsplanwijzigingen. In dit geval is de Algemene Inspectie Dienst (AID) ingeschakeld, die de geplande activiteiten heeft stopgezet.

Om in het vervolg sterker te staan en om duidelijkheid te scheppen naar eventuele subsidiegevers, is er halverwege het jaar de Stichting Vleermuisbescherming Utrecht opgericht. Al langer lopende subsidieaanvragen werden nogmaals onder de nieuwe naam ingediend en werden deels binnen een half jaar gehonoreerd. Zo werd er geld verkregen van drie instanties om twee particuliere kelders op te knappen en enkele materialen voor een onderzoek naar habitateisen van de franjestaart.

Tijdens de wintertellingen van 1999/2000 bleken er verrassend veel vleermuizen in fort Honswijk te zitten (132), waaronder erg veel baardvleermuizen. De nieuwbouwobjecten op het vliegveld

Soesterberg en de Sterrenberg hadden meer dan 10 vleermuizen, waarvan het merendeel watervleermuizen. Ook bij de vleermuis-kasten was het opvallend druk en enkele kasten werden gedurende lange tijd bewoond door rosse vleermuizen. In augustus is een vierde vleermuiskastengebied opgericht, bestaande uit 50 kasten van drie typen.

Deze zomer werden de Kaapse bossen en Doorn geïnventariseerd, dit leverde o.a. twee huiskolonies van gewone grootoren, en twee kolonies gewone dwergvleermuizen op. Ondanks de ouderdom van dit bos, werden maar weinig vleermuizen gehoord. De zomertellingen voor monitoring liepen minder succesvol, in verschillende telgebieden werden de kolonies niet gevonden, terwijl in andere telgebieden ineens een tweede grote kolonie opdook. Ook zijn er bij de werkgroep een aantal verzoeken ingediend om vleermuiskolonies toch te verwijderen ondanks dat de bewoner die enkele jaren getolereerd heeft. Op deze drie verzoeken is uiteraard afwijzend gereageerd, maar hoe hier de eigenaren mee omgaan is nog afwachten.

Tijdens een publieksactie in dierentuin Ouwehand, Ouwerhand by Night, kregen 500 mensen een korte vleermuiswandeling, en bezochten ongeveer 2500 mensen de stand. Dit leverde 7 koloniemeldingen op, 5 in Gelderland en 2 elders in Nederland. Op slag van het nieuwe jaar verscheen er in het Landschap, het blad van het Utrechts landschap een 5 pagina special over vleermuizen in Utrecht. Welke o.a. leide tot een nieuw vleermuisonderkomen.

Gezien de aankomende restauratie van de gebouwen en herstel van het landgoed Haarzuilens (het beste vleermuisgebied in Utrecht) en het koetshuis van Over-Holland ligt er weer genoeg overleg- en regelwerk. De vleermuiswerkers in Utrecht zijn zo ook voor het komende jaar weer onder de pannen.

Activiteiten VLEGEL

Gerhard Glas en Nanne Nauta

In Nieuwsbrief nummer 36 stond boven onze mededelingen een tekst-etiketje 'Jaarverslag Vlegel'. Dat was een redactionele vrijheid. Vleermuiswerkgroep Gelderland maakt als formele vereniging uiteraard wel een jaarverslag, maar dat is toch echt wat uitgebreider. Op onze jaarlijkse ledenvergadering, 24 maart, hebben wij ons jaarverslag besproken en vastgesteld. Daarna is het definitief gemaakt en alle provinciale werkgroepen, het VLEN-bestuur en de VZZ hebben van ons een exemplaar ontvangen.

Vorige keer hebben wij de herstelwerkzaamheden vermeld aan twee schuilkelders bij Laag-Soeren op de Veluwe. Hier hebben we op 21 april opnieuw een werkdag gehad om ook de tweede kelder geheel op te schonen. Omdat de kelders voor de aannemer niet bereikbaar waren omdat de toegangsweg vanwege de MKZ-crisis was afgesloten, konden pas vlak voor de bouwvak de afsluitingen in de kelders worden geplaatst. Het project is nu klaar en wij wachten vol spanning op de resultaten van komende winter.

In het weekend van 22 tot 24 juni hielden wij ons jaarlijkse inventarisatieweekend in de omgeving van Staverden en Leuvenum (bij Ermelo). Het is hier een kleinschalig beekdallandschap met diverse bospartijen en we hoopten natuurlijk hier franjestaarten te vinden. Vanwege de MKZ-crisis dreigde het eerst bijna niet door

te gaan, maar het gebied werd gelukkig nog op tijd vrijgegeven. Het Gelders Landschap stelde een monumentaal pand tot onze beschikking vlakbij kasteel Staverden. Het stond al een tijdje leeg, maar er was electriciteit en een pomp om ons bij te wassen en wij houden wel van een beetje primitief (vooral als het gratis is). De eerste avond is het nog wat zoeken, aan de hand van de stafkaarten, naar kansrijke plekken in het gebied. Natuurlijk de beek zelf op verschillende plaatsen en de grachten bij de kastelen. Halverwege de nacht ervaringen uitwisselen en bepalen waar het best naar zwermgedrag kan worden gezocht. Er waren meer deelnemers dan andere jaren zodat er ook meerdere groepjes op pad konden. Ook overdag hebben de meeste deelnemers de schitterende omgeving nog eens goed bekeken. De tweede nacht verloopt ongeveer hetzelfde, al worden sommige plekken nu meer gericht bezocht. We hadden ideale weersomstandigheden en kunnen terugkijken op een zeer geslaagd weekend: veel vleermuizen, een aantal kolonies, weer wat kennis rijker en het is natuurlijk plezierig om zo samen op pad te zijn. Uiteraard wordt er een verslag gemaakt, voor onszelf en voor de terreinbeheerders Het Gelders Landschap (onze gastheer) en Natuurmonumenten.

Op de VLEN-dag in november 2000 en in Nieuwsbrief 35 heeft René Janssen enthousiast verslag gedaan van zijn grootschalige inventarisatie van kerkzolders in een deel van Gelderland. Hij kondigde toen aan dat hij ook de rest van de provincie wilde gaan doen. In goed overleg is door Vleermuiswerkgroep Gelderland een verzoek om subsidie voor de kosten van dit vervolgproject bij de Provincie ingediend en dat is gelukkig ook gehonoreerd. Nu wij dit schrijven (eind augustus) heeft René, op veel plaatsen samen met anderen waaronder ook leden van onze Vleermuiswerkgroep, het grootste deel van de kerken reeds bezocht. Eigenlijk viel het hem wat tegen dat er niet méér kerken waren! Over de feitelijke resultaten zal uiteraard een verslag gemaakt worden, daar hoeven wij hier niet op vooruit te lopen. Belangrijk is dat wij in Gelderland, dank zij het initiatief van René nu weer een actueel beeld hebben van de betekenis van kerkzolders voor vleermuizen.

Witte was

Vera van der Veer

Ongelooflijk, maar waar gebeurd.

Er wordt altijd beweerd dat vleermuizen hele tere beestjes zijn en niet veel kunnen lebben. Maar lees het volgende en je zult verbaasd staan.

Woensdagmiddag, na thuiskomst van mijn werk, zette ik de wasmachine aan met daarin de witte was. 60 graden. Ik deed de klep van de machine dicht, voegde zeepoeder toe en draaide de knop op het juiste programma. De was had ik dinsdagavond reeds erin gedaan, alleen nog niet dicht gedaan. De centrifuge was gesloten. Ongeveer 5 kwartier later was de was zover klaar en ik maakte de wasmachine open en de klep van de centrifuge ook, ik haalde de

witte was uit de machine en deed deze vervolgens in de centrifuge. De eerste was afgelopen en ik draaide de centrifuge voor de 2e maal. Ik haalde alles eruit en ik dacht goh, wat moet dat nou, een zwarte sok of zo nog onderin? Maar het model zoals het lag was wat vreemd en toen ik zo diep mogelijk in de centrifuge keek, dacht ik in eerste instantie aan muis. Dus nam ik een washandje en haalde de muis eruit. Maar zonder staart en nog helemaal nat. Ik legde het op de wasmachine en zag toen tot mijn verbazing dat het geen gewone muis was. Zo wie zo geen lange muizenstaart, maar wel spitse oren. Ik heb wel vaker dode muizen in mijn handen gehad, maar dit was anders. Ik bekeek het beestje nader en zag echte spitse oortjes en de "poten" strak langs het lichaam. Volgens mijn eerste blik was het dood. Bewoog in zijn geheel niet en was nog nat. Tja, wat te doen? Ik ben een leek, en heb toch al veel verhalen gelezen en films gezien over dieren, dus dacht ik, leg het buiten, een beetje beschermd, maar wel zo dat het kan drogen. Een grote glazen bak was de oplossing. Daar heb ik het ingelegd en in de zon gezet op het balkon. En na enige tijd zag ik toch beweging erin komen. Ik knipte een plastic bloempot half open en zette deze omgekeerd bij het beestje neer. Hij strekte op een gegeven moment zijn vleugels en toen zag ik het pas echt. Het was een vleermuis. Zijn spanwijdte was ongeveer 18 a 20 cm. Er zat dus echt nog leven in. Op een gegeven moment hing hij ook werkelijk met zijn staart aan de bloempot. Ik heb de vleermuis nog aan een vriendin laten zien. Rond 21.00 uur ben ik thuis weggegaan en heb de glazen bak zo gezet dat de vleermuis eventueel weg zou kunnen vliegen. En inderdaad bij mijn thuiskomst om 24.00 uur was het beestje gevlogen. Ik was blij dat het niets mankeerde en toch zijn weg weer gevonden had. Hoe hij bij mij verzeild is geraakt? Ik woon op een flat op 8 hoog. Met mooi weer staat mijn balkondeur altijd open. Rondom de flat bevinden zich best hele hoge bomen en vermoedelijk is de vleermuis is nachts door de deur naar binnen gevlogen, in de badkamer terecht gekomen en in de wasmachine gekropen, bij de witte was. Zonder verder te kijken heb ik woensdag de klep dichtgedaan en de was gedraaid. Weekend daarop viel er bij mij in de brievenbus een krantje van de dierenambulance uit Nijmegen. Ik heb dat doorgelezen en er stond toevallig een verhaaltje in over vleermuizen. Met vermelding van telefoon voor verdere informatie. Er werd in verteld dat vleermuizen hele tere beestjes waren en dat je er niet met de handen aan mocht komen in verband met besmetting enzo. Toen heb ik de telefoon ter hand genomen en gebeld. Ik vertelde mijn verhaal en die heer aan de telefoon vond het wel een grappig verhaal en vroeg of hij (of iemand anders) terug mocht bellen. Nou, dat is inderdaad gebeurd en hierbij doe ik dus mijn verhaal. Wat ik wel jammer vond was dat ik geen foto heb kunnen nemen van de vleermuis. Maar of vleermuizen werkelijk zo teer zijn? De witte was meegedraaid in de wasmachine met 60 graden en toen waarschijnlijk 2x, maar zeker 1x de centrifuge meegedraaid.

Zoogmail

De redactie

Is alweer ruim een jaar in werking en heeft zijn meerwaarde bewezen, als snel medium om elkaar op de hoogte te brengen van allerhand nieuw zoogdiernieuws. Ook aan vleermuizen worden veel artikelen gewijd, zo zijn er in de laatste zoogmails berichten verschenen over grote rosse vleermuizen die vogels eten, een zoektocht naar grootoorvleermuizen in de Noorderhaven (Den Helder), een wereldwijde actie voor kleine fladdertjes etc.. De artikelen zijn veelal kort maar krachtig, en vaak wordt er ook gereageerd door lezers.

Elke zondag krijg je een mail toegezonden, met daarin alle artikelen die zijn toegezonden, en soms gaat er ook een week voorbij zonder nieuw zoogdiernieuws.

Is je interesse gewekt, stuur dan een mailtje naar P. van der Linden (P.VANDERLINDEN2@CHELLO.NL) en je krijgt in het vervolg geheel gratis elke zondag iets toegezonden.

Buitenlandse tijdschriften

Aldo Voute

Bats. jaargang 19. nr. 2. zomer 2001. Officieel Orgaan van Bat Conservation International. Austin, Texas, U.S.A.

Op de meest recente aflevering van het in fraaie kleuren uitgevoerde kwartaalblad Bats kijkt ons het grappige kraaloog-gezicht van de gewone Grootoorvleermuis (*Plecotus auritus*) aan. Het stamt uit een zijdelings aangestipt onderzoek van onze Belgische collega Ben van der Wijden die middels moderne electronica temperatuur-metingen uitvoert in vleermuisverblijven in natuurlijke boomholten en in kunstmatige winteronderkomens.

Merlin D. Tuttle. The Western Pippistrelle. North America's smallest bat. (R. 1-2 Het openingsartikel van directeur-oprichter van B.C.I. Merlin Tuttle, handelt over Amerika's kleinste vleermuissoort, *Pipistrellus hesperus*, de Western Pipistrelle. Deze dreumes onder de Amerikaanse vleermuizen (5-6 gram, onderarm 25-30 mm) komt voor over grote delen van het westen van de V.S. en Mexico. Wat de verspreiding betreft bestaat er een vrijwel volmaakte scheiding tussen *P. hesperus* en de Eastern Pipistrelle (*P. subflavus*). Het lijkt wel of de twee soorten elkaar niet verdragen. De Western Pipistrelle behoort ondanks zijn geringe afmetingen tot de meest geharde Amerikaanse vleermuizen. Het gehele jaar door houdt hij zich op in rotsspleten in steile klifwanden waar hij onderhevig is aan grote temperatuurwisselingen.

Rebecca Shalley. Guyanese Villers Discover Bats. (3). Vleermuisinventarisatie in het tropische regenwoud in het westelijke buurland van Suriname. Temidden van meerdere andere soorten werd de tot de verbeelding sprekende vampier (*Desmodus rotundus*) waargenomen.

Paul Elliot. Bats and Biodiversity Education in Bulgaria. (4-6). Verslag van de ervaringen van de Engelse bioloog Dr. Paul Elliot als wetenschapsvoorlichter-vleermuisonderzoeker in het door politieke, economische en sociale problemen geteisterde Bulgarije. Met hulp van Bulgaarse collega's richtte Elliot zich voornamelijk op het behoud van de meest waardevolle grotten die letterlijk door duizenden vleermuizen behorende tot meerdere soorten (*Miniopterus schreibersi*, *Myotis myotis*, *Myotis capaccinii*, *Rhi-*

nolophus euriat en *R. ferrumequinum*) als kraamkamer worden gebruikt. Als we ons realiseren dat het hier gaat om ruim 70 objecten uit een potentieel van meer dan 5000 grotten, dan kunnen we ons voorstellen dat het moeizame werk van Elliot pas een eerste aanzet is tot een veel breder opgezet beheers-/beschermingswerk.

the Sea of Cortez. (~. 7-11). Voor geografisch ongeschoolden is een blik op de kaart onmisbaar om duidelijk te maken dat het in dit geval gaat om eilanden in de reusachtige binnenzee (circa 1000 km lang) gelegen tussen het vaste land van Mexico en het schiereiland Baja California. In deze zee (ook wel Golfo de California genoemd) liggen talrijke eilanden, waarvan sommige het laatste toevluchtsoord zijn van de zeer bedreigde Mexican Fishing Bat (*Myotis vivesi*). Deze visetende vleermuissoort verschuilt zich op enkele overigens volledig kale onbegroeide eilanden tussen het verweringspuin aan de voet van de geërodeerde bergen. Hun schuilplaatsen tussen en onder het puin delen ze met zeevogels. Het is fascinerend om je te realiseren dat dit voor zover wij weten de enige *Myotis*-soort is die met formidabele van klauwen voorziene achterpoten in staat is om visjes en kreeftachtigen te bemachtigen. Alle overige *Myotis*-soorten leven van insecten. In een flits denken we aan onze Watervleermuis (*M. daubentoni*); zou deze in de toekomst ook zo aan de kost kunnen komen, of zou dat nu al incidenteel het geval zijn?

Boekbespreking "Zilvervlerk"

Tijdens een redactievergadering in januari van het ledenblad van onze werkgroep kwam een van de redactieleden met het nieuws dat er een Nederlandstalig jeugdboek over vleermuizen was verschenen. De titel was Zilvervlerk en het is een vertaling van het al in 1997 in de Verenigde Staten verschenen Silverwing van Kenneth Oppel.

Als liefhebber van vleermuizen en boeken over vleermuizen trok dat gelijk mijn aandacht en besloot ik het boek zo snel mogelijk aan te schaffen. Dat ik niet de enige geïnteresseerde was bleek al snel want bij de meeste boekhandels waar ik kwam was het boek uitverkocht en wachtte men op nieuwe exemplaren. Dat was op zich niet onverwacht want de recensies die ik inmiddels had gelezen waren veelbelovend. Zilvervlerk had al vele Amerikaanse en internationale prijzen gewonnen en het boek werd geprezen als een spannend boek over de wereld van vleermuizen.

Zilvervlerk gaat over de avonturen van de kleine vleermuis Schim. Als kleinste en jongste vleermuis van een kolonie zilvervlerken wordt hij door veel van zijn koloniegenoten nauwelijks voor vol aangezien. Schim is erg nieuwsgierig en eigenwijs. Als hij op een morgen langer buiten blijft omdat hij graag eens de zon wil zien overtreed hij echter de regel dat vleermuizen niet overdag mogen vliegen en brengt hij ongewild daarmee de hele kolonie in gevaar. Wanneer de vleermuiskolonie aan de lange en gevaarlijke trek naar het winterverblijf begint wil Schim graag bewijzen dat hij een verstandige en sterke vleermuis is. Maar Schim raakt door een storm de weg kwijt. Als hij probeert alleen verder te vliegen ontmoet hij Marina, een witvlerkvleermuis met een ring om haar poot. Samen proberen ze het winterverblijf van de zilvervlerken in het zuiden te vinden. Onderweg ontmoeten ze een aantal andere vleermuizen, waaronder Gothela en Bonk, twee gigantische tropische vleermuizen. Al snel ontdekken Schim en Marina dat deze vleermuizen erg gevaarlijk voor hen zijn maar ook dat ze hen nodig hebben op hun tocht naar het zuiden.

Toen ik aan het boek begon was ik vooral erg benieuwd hoe vleermuizen en hun levenswijze weergegeven zouden worden. Bij de eerste pagina's, waarin Schim op jacht is naar eten, was ik verrukt. Er wordt op een prachtige manier beschreven hoe vleermuizen echolokatie gebruiken om zich te oriënteren en om prooien op te sporen, hoe ze een insecten vangen en ook hoe een beervlinder zich verdedigt door Schim's echolokatie te verstoren. Ik ben dan ook van mening dat het dagelijks leven en van vleermuizen en het gebruik van echolokatie in dit boek best goed en heel beeldend is beschreven. Dat in het boek de vleermuizen met elkaar en met andere dieren kunnen praten is logisch en de wat vreemde sociale verhoudingen die bij o.a. de vleermuizen, duiven en ratten zijn verzonnen maken het verhaal vooral erg spannend. Naarmate het boek vordert worden er wel een paar vreemde en fantasy-achtige zaken aangehaald die de plank over het werkelijke leven van vleermuizen erg mis slaan, maar die het verhaal wel erg spannend maken.

Kenneth Oppel heeft bijvoorbeeld een prachtig mythisch verhaal bedacht over waarom vleermuizen alleen 's nachts vliegen. Deze mythologie speelt een belangrijke rol in het verhaal. Ook geeft hij mooi weer hoe een aantal geringde vleermuizen allerlei verklaringen en betekenissen proberen te verzinnen voor hun ring en de vraag waarom nou juist zij geringd zijn.

Tijdens het lezen heb ik me vaak afgevraagd welke soorten vleermuizen er in het boek voorkomen. Het verhaal speelt zich af in Noord-Amerika. De zilvervlerken zijn volgens mij silver haired bats *Lasionycteris noctivagans*. Deze soort trekt over grote afstanden van Canada naar het zuiden van de Verenigde Staten om daar te overwinteren. De grauwwlerken zijn mogelijk Gray bats *Myotis grisescens*. Bonk en Gothelo zijn Onechte vampiers (False Vampire Bats) *Vampyrus spectrum* en zijn op een bijzondere manier in Noord-Amerika terecht gekomen. De witvlerken zijn mij een raadsel.

Al met al is een Zilvervlerk een prachtig en spannend boek over het leven van een vleermuis. Het zet vleermuizen eens in een ander daglicht dan we normaal in fictie zien en het geeft het leven van vleermuizen op een voor kinderen aantrekkelijke manier goed weer. Het is bedoeld voor kinderen vanaf 9 jaar, maar is ook voor volwassenen erg leuk om te lezen.

Ik zit al vol spanning te wachten op het vervolg Zonnevlerk, dat binnenkort zal verschijnen

Oppel, Kenneth. Zilvervlerk. – Uitgeverij Gottmer, Haarlem, 2000.

ISBN: 90-257-3229-1

Prijs: 28,50

Erik Korsten, Vleermuiswerkgroep
Noord-Brabant

Vleermuis eet vogels

Uit onderzoek blijkt: Zeldzame grote rosse vleermuis (*Nyctalus lasiopterus*) eet ook vogels!

De recent verschenen Nederlandse editie van de "Gids van de Vleermuizen van Europa" van Schöber en Grimmberger vermeldt nog dat alle Europese vleermuissoorten zich voeden met insecten. Dit bij alle vleermuisonderzoekers bekende gegeven dient nu echter te worden bijgesteld.

Spaanse vleermuisonderzoekers hebben ontdekt dat de grote rosse vleermuis (*Nyctalus lasiopterus*) ook kleine vogels op het menu heeft staan. Tot nu toe was alleen van enkele tropische vleermuissoorten bekend dat zij wel eens op kleine vogels jagen.

Carlos Ibanez van het Estacion Biologica de Donana (Sevilla, Spanje) en mede-onderzoekers ontdekten bij analyse van uitwerpselen van grote rosse vleermuizen dat deze soort ook kleine vogels eet. Ook het vlieggedrag, de bouw van de vleugels en de echolokatie-cluiden van de grote rosse vleermuis wijzen erop dat deze soort in staat is om tijdens de vlucht vogels te vangen.

Het zou met name gaan om kleine vogels die tijdens de vogeltrek in de lente en zomer gedurende de nacht de Middellandse zee in grote aantallen oversteken. Er was nog geen ander roofdier bekend dat van deze enorme voedselbron gebruik maakt.

De grote rosse vleermuis is één van de zeldzaamste vleermuissoort in Europa en komt in Europa alleen voor in Zuid-Oost Europa en een aantal gebieden aan de Middellandse Zee. Over de leefwijze van deze soort is nog vrij weinig bekend.

Met een spanwijdte van ongeveer 45 cm is het de grootste vleermuis in Europa. De grote rosse vleermuis is verwant aan de in Nederland algemene rosse vleermuis en zeldzame bosvleermuis. De grote rosse vleermuis is 1 maal in Nederland waargenomen. In 1993 werd in Bovenkarspel (Noord-Holland) een volwassen vrouwtje grote rosse vleermuis gevonden. Vermoedelijk is deze vleermuis met een groente- en fruittransport vanuit Oost-Europa naar Nederland gekomen.

De resultaten van het onderzoek naar het voedsel van grote rosse vleermuizen zijn gepubliceerd in het wetenschappelijke tijdschrift "Proceedings of the National Academy of Sciences".

Andreas Streit (voorzitter van Eurobats) was zeer verrast door de resultaten van dit onderzoek en zei dat er nog veel vervolgonderzoek nodig zal zijn.

Bron: BBC News: http://news.bbc.co.uk/1/hi/english/sci/tech/newsid_1476000/1476214.stm

Literatuur: Verbeek, H.D.J., 1997. Grote rosse vleermuis *Nyctalus lasiopterus*. Atlas van de Nederlandse Vleermuizen; p. 188-190.

Meer informatie en bovendien een compleet onderzoeksverslag is te vinden op www.vleermuis.net

Agenda Vleermuisconferenties

The 31st Annual North American Symposium on Bat Research

Datum: 24-27 oktober 2001

Plaats: Victoria Conference Centre, Victory, British Columbia, Canada

Informatie: Website: www.nasbr.com

Voertaal: Engels

VLEN-dag 2001

Datum: 3 november 2001

Plaats: Utrecht, zie uitnodiging achterin deze nieuwsbrief

Informatie: vleermuiswerkgroepnederland@vzz.nl

of kijk op www.vleermuis.net

Voertaal: Nederlands

XVth Ogólnopolska Konferencja Chiropterologiczna

Datum: 9-11 november 2001

Plaats: Conferentiecentrum "Orle", Gdańsk

Informatie: xvokc@poczta.onet.pl

Voertaal: Pools

4e Nationale Belgische Vleermuisstudiedag

Datum: 17 november 2001

Plaats: Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, Brussel

Informatie: bva@ilgebim.be

Voertaal: Nederlands en Frans

9e Recontres nationales Chauves-Souris de la SFPEM

Datum: 23-24 maart 2002

Plaats: Natuurhistorisch Museum, Bourges, Frankrijk

Informatie: e-mail: info@museum-bourges.net

Voertaal: Frans

5th European Bat Detector Workshop

Datum: 21-25 Augustus 2002

Plaats: Saint Bonnet de Tronçais, Frankrijk

Informatie: bats.france@wanadoo.fr

Voertaal: Engels

Formulieren voor voorinschrijving kunnen worden aangevraagd via p.h.c.lina@n.agro.nl of p.h.c.lina@tiscali.nl. De vrijblijvende voorinschrijving sluit op 1 augustus 2001.

IXth European Bat Research Symposium

Datum: 26-30 augustus 2002

Plaats: Universiteit van Le Havre, Le Havre, Frankrijk

Informatie: Dr. Stéphane Aulagnier, I.R.G.M., B.P. 27, 31326 Castanet-Tolosan cedex, Frankrijk, e-mail: aulagnie@toulouse.inra.fr

Voertaal: Engels

Formulieren voor vrijblijvende voorinschrijving kunnen worden aangevraagd via

p.h.c.lina@n.agro.nl of p.h.c.lina@tiscali.nl. De voorinschrijving

sluit op 1 november 2001. In het voorjaar van 2002 wordt aan

diegenen die zich voorlopig hebben ingeschreven

uitgebreide informatie over het symposium gestuurd.

32nd Annual North American Symposium on Bat Research

Datum: 6-9 november 2002

Plaats: Burlington, Vermont, U.S.A.

Informatie: Website: www.nasbr.com

Voertaal: Engels

XIIIth International Bat Research Conference

Datum: augustus 2004

Plaats: Mikolajki (Polen)

Voertaal: Engels

Xth European Bat Research Symposium

Datum: augustus 2005

Plaats: Galway (Ierland)

Voertaal: Engels

Voor informatie over bovenstaande conferenties kan men ook terecht bij:

RCBSC

Postbus 835

2300 AV Leiden

e-mail: p.h.c.lina@n.agro.nl

p.h.c.lina@tiscali.nl

Antwoorden puzzel nieuwsbrief N°1

1. Vleermuiskasten	14. Onechte vampier
2. Rosse vleermuis	15. Vale vleermuis
3. Handvleugeligen	16. Batdetector
4. Leo Bels	17. Vlerken
5. Werfroep	18. Meikever
6. Kraamkamer	19. Echolokatie
7. Tragus	20. Schietmot
8. Monitoren	21. Indet
9. Veldgids	22. Meervleermuizen
10. Kalong	23. Zwermen
11. Franjestaart	24. Gammauiltje
12. Meststreep	25. Piekfrequentie
13. Spechtengat	

Te verwachten in het volgende nummer!

- overzicht wintertellingen 1999-2000 en 2000-2001
- rosse vleermuizen onderzoek Zuid-Holland
- ringonderzoek Rimburbos
- rabies overzicht

BioQuip

Het adres voor vleermuisdetectors diverse modellen op voorraad o.a.

- Pettersons D100, D200
- de batbox III
- de Ultrasound AdviceMini III

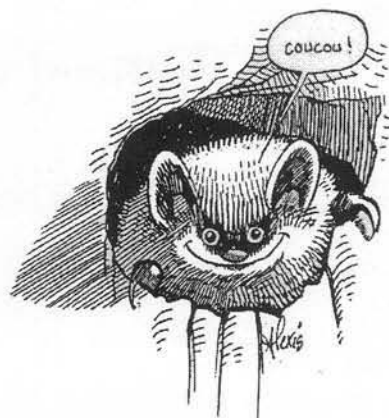
tevens ook veerunsters en zoogdiervallen.

Voor informatie en prijsopgaven:

E. de Boer van Rijkstr 13
2331 HH Leiden

Tel: 071-5314979 Fax: 071-5166268

e-mail: bioquip@worldonline.nl
(ook tijdens avonduren bereikbaar)

Adressen

Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming
Oude Kraan 8
6811 LJ Arnhem
Tel: 026-3705318 Fax: 026-3704038
Bezoek ook onze website:
Http://www.vzz.nl

Zomertellingen: Mieuw van Diedenhoven
m.vandiedenhoven@vzz.nl

Wintertellingen: Vilmar Dijkstra
v.dijkstra@vzz.nl

MER-loket (vleermuizen): Ludy Verheggen
l.verheggen@vzz.nl

Zoogdiermonitoring
Antwoordnummer 2426
800 VJ Arnhem
E-mail: zoogdier@vzz.nl

Vleermuiswerkgroep Nederland-VZZ

Voorzitter: Peter Lina 071-5314979
E. de Boer van Rijkstraat 13 2331 HH Leiden
Secretaris: Anne Jifke Haarsma, Doelengracht 11
2311 VM Leiden
vleermuiswerkgroepnederland@vzz.nl
Penningmeester: Floor van der Vliet 020-6828216 Spaarndam-
merstraat 660, 1013 TJ Amsterdam
Overige bestuursleden: Rudy van der Kuil (070-3652811) en Eric
Jansen (030-2722644)

Provinciale Werkgroepen

Friesland: Marten Zijlstra 0511-462637
Lauwersmansstraat 22 9551 BB Burgum
martenzijlstra@hetnet.nl

Groningen: Rob Koelman 050-3128698
Alexanderstraat 2-A, 9724 JW Groningen

Overijssel: Roel Hoeve 0527-243001
D.v. Bourgondiestraat 57,
8325 GG Vollenhove
roelhoeve@hetnet.nl

Drenthe: vacant
interim: Rob van Es 052-2472731
Stofakkers 53, 7963 AM Ruinen
rvdes@hetnet.nl

Flevoland: Jeroen Reinhold
Archipel 35-44
8224 HK Lelystad
jeroen@mff.milieu.net

Noord-Holland: NOZOS
Kees Kapteyn
Bisschop Callierstr 26

VLEN-Nieuwsbrief 2001, nummer 2

2014XH Haarlem
023-5368258
kkapteyn@wxs.nl
Waarnemingen: Dienst Ruimte & Groen, afd I&O t.a.v. Kees
Kapteyn, Antwoordnr. 25, 2000VC Haarlem.

Zuid-Holland: ZWG-ZH
Kees Mostert 015-2145073
Palamedestraat 74, 2612 XS Delft
zoogdierzuidholland@zonnet.nl

Utrecht: Vleermuiswerkgroep Utrecht (VLEU)
Eric Jansen 030-2722644
Vermeulenstraat 164, 3572 WT Utrecht
ej@icco.nl
Monitoring: Zomer Bruijn 033-4622974
Nieuwstraat 23, 3811 JX Amersfoort

Gelderland: Vleermuiswerkgroep Gelderland (VLEGEL)
Secretaris: Hans Huitema 026-3700341
Wintertellingen: Gerhard Glas 026-4432879
Kolonietellingen: Nanne Nauta 024-3606089

Noord-Brabant: Vleermuiswerkgroep Noord-Brabant
(VWG-NB)
Erik Korsten 013-5440376
Carré 130, 5017 JG Tilburg
Wintertellingen: Jeroen Nusslein, Jagersveld 43, 5103 HM
Dongen 0162-318313
Kolonietellingen: vacant / interim Erik Korsten
vleermuis.brabant@planet.nl

Vleermuisstichting Noord Brabant
Ad v.Poppel 013-4552030
Griegstraat 449, 5011 HL Tilburg

Limburg: Jan Kluskens 0495-634502
Kruiszijweg 6, 6034 RZ Nederweert
ja.kluskens@planet.nl

monitoring: Ludy Verheggen 043-3641166
Lijsterbeslaan 22, 6241 AN Bunde
l.verheggen@vzz.nl

mergelgroeven: Jos Cobben 043-3252776
Prins Bischofssingel 1-H, 6212 AA Maastricht

Zeeland: ZWG-Z
Nanning-Jan Honingh 0113-649428
Rozenstraat 11, 4434 Al Kwadendamme

Subscribing to the Newsletter from abroad: send the amount of
money required (HFL 15,-) cash in Dutch currency or a signed
eurocheque in Dutch currency to:
VLEN, Floor van der Vliet
Spaarndammerstraat 660
1013 TJ Amsterdam

COPY SLUITINGS DATUM : 31 Oktober

Teksten "plat" aanleveren, dus zonder opmaak, via floppy of
mail. Eventueel origineel met opmaak meesturen in Word for-
maat. Foto's en tekeningen liefst apart via de post toesturen.
Email: VLENNIEUWSBRIEF@VZZ.NL

Uitnodiging

VLEN-dag 3 November

Uitgeteld? Alweer uitgerust? Benieuwd naar wat jouw collega's dit jaar hebben uitgespookt? Kom dan naar de VLEN-dag op 3 november a.s te Utrecht. Wij zijn te gast op het de Bruijne Lyceum, net achter de Jaarbeurs. In de directe omgeving van het Lyceum is in de aangelegen wijk parkeergelegenheid, maar deze locatie is het gemakkelijkste te bereiken per trein.

Je reist met de trein naar Utrecht Centraal en verlaat het station aan de jaarbeurszijde (achter). Je steekt het Jaarbeursplein via het touringcarstation over tot de Croeselaan. Daar ga je rechtsaf. Na zo'n 75 meter kom je bij een ingewikkeld verkeersknooppunt. Hier ga je links af en je steekt vervolgens de vierbaansweg en de tramrails over, zodat dat je parallel aan de andere kant van de tramlijn komt te lopen. Dit is de Graadt van Roggenweg. Hier volg je de tramlijn zo'n 300m het centrum uit. Dan ga je de eerste straat rechts (de Koningsbergerstraat) in. Aan het einde van deze straat ligt het Lyceum aan je rechterhand. In totaal is het zo'n 700m lopen vanaf het station.

9.30 Zaal open, ontvangst met koffie

10.00 Opening door de dagvoorzitter

10.10 Wintertellingen seizoen 2000/2001 (Zoogdiermonitoring): Vilmar Dijkstra

10.30 Rosse vleermuizen in Zuid Holland: Anne-Jifke Haarsma

11.00 Beschermingsplan vleermuizen in moerassen: Herman Limpens

11.45 Een impressie van de 12th International Bat Research Conference in Maleisië
en vleermuiswaarnemingen in Sarawak (Borneo): Peter Lina

12.15-13.00 Lunchpauze /posterbezigting

13.00 De forten rond Antwerpen: Ben van der Wijden (o.v.b.)

13.45 200 kerken in een maand: René Jansen

14.15 Ervaringen met vleermuiskasten in Overijssel: Theo Douma

14.30 Hoe diep kan een vleermuisonderzoeker zakken: Ruud Kaal

14.45 Een zwartboek, nut en noodzaak: Rudy van der Kuil

15.00-15.15 Theepauze

15.15 Vleermuis.net: Erik Korsten

15.30 Infraroodwaarnemingen van vleermuizen: Kees Mostert

15.45 Open programma

16.30 Sluiting

Bijdragen voor het open programma dienen vooraf gemeld te worden bij Eric Jansen (030-2722644)

In de lunchpauze zal voor koffie, thee en soep gezorgd worden. Je lunch moet je zelf meenemen. In de stationshal zijn overigens diverse goede broodjeszaken aanwezig.

VLEN-dag 2001

datum: 3 november 2001

plaats: de Bruijne Lyceum

Koningsbergerstraat 2, Utrecht

tijd: 9.30-16.30